

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuurhariduse osakond

Huvijuht- loovtegevuse õpetaja õppekava

Grete Sarap

KOOLINOORTE ARUSAAMAD KOOLIKIUSAMISEST JA
REAGEERINGUD SELLELE ÜHE KOOLI II - IV KOOLIASTME
ÕPILASTE NÄITEL

Lõputöö

Juhendaja: Piret Eit

Noorsootöö metoodika lektor, MA

Kaitsmisele lubatud.....

Viljandi 2016

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
1. Koolikiusamise teoreetilised alused	6
1.1. Koolikiusamise mõiste, olemus ja liigid	6
1.2. Kiusamise osapooled.....	9
1.3. Varasemad uuringud koolikiusamisest	11
2. Uurimuse metoodika	15
2.1. Uurimismeetod	15
2.2. Valim.....	17
2.3. Uuringu läbiviimine	17
2.4. Uurimuse eetiline aspekt	18
2.5. Andmete töötlus	18
3. Uuringu tulemuste analüüs	19
3.1. Noorte arusaam kiusamisest, selle ulatus ja olemus	19
3.2. Kiusamise osapooled.....	24
3.3. Kiusamisse sekkumine	26
4. Arutelu	31
Kokkuvõte.....	36
kasutatud allikad	39
Lisad.....	42
Lisa 1. Küsimustik	42
Lisa 2. Kiri lapsevanematele laste uuringus osalemise kohta	48
Summary.....	49

SISSEJUHATUS

Käesolev lõputöö käsitleb kiusamist koolikeskkonnas, keskendudes õpilase-õpilase vahelisele kiusamisele. Erinevad uuringud (Aher 2010; Strömpl jt 2007 ja Karu jt 2012), ajakirjandusest läbi käivad noortega töötavate spetsialistide järjest sagedasemad artiklid (Pilliroog 2016; Beltadze 2016; Mitt 2015) ning autori enda noortega töötamise kogemus tõestab, et kiusamine koolides on laialt levinud probleem, mis esineb suuremal või vähemal määral igas koolis ja kõigis kooliastmetes.

Koolikiusamisele on hakatud laialdasemat tähelepanu pöörama pärast traagiliselt lõppenud kiusamisjuhtumit põhja Norras, kus kolm 14 aastast koolinoort endalt kaasõpilaste pikaajalise kiusamise tagajärjel elu võtsid. (Elliot 1999, lk 38) Autori arvates ei tohiks mitte ükski kiusamise juhtum nii kaugele areneda ning sekkuda tuleb kohe, kui märgatakse esimesi ilminguid. Üldjuhul toimub aga kiusamine klassitundide välisel ajal, salaja, täiskasvanute pilkute alt eemal ning seetõttu on seda keeruline tabada. Noorte käitumise, omavahelise suhtlemise, välimuse ja õpitulemuste jms muutustest võib aga päris palju kiusamise kohta välja lugeda. Probleemi lai ulatus Eesti koolides võib viidata sellele, et õpetajatel ei ole pärast oma ainetundide andmist aega või tahtmist noorte probleemidega tegeleda või puuduvad neil oskused kiusamisprobleemide märkamiseks ja lahendamiseks.

Kiusamisele on kindlasti tunduvalt lihtsam sekkuda selle algusperioodil ning professionaalsemat sekkumist vajab see juhul, kui kiusamine on kestnud juba aastaid ning mõjutanud osapoolte psühholoogiat tugevamalt. Kiusamise negatiivsed tagajärjed ulatuvad kõikide noorteni, ka nendeni, kes ise ei ole kiusajad ega kiusatavad. Mõju ulatus sõltub väga palju noorest endast. Selleks, et edaspidi oleks võimalik kiusamist koolis ennetada, varem märgata ning efektiivselt sekkuda, on vaja kiusamise protsessi paremini mõista, tõsta nii

noorte, noortega töötavate inimeste ning ka lapsevanemate teadlikkust antud probleemist. Samuti tuleb käesolevat teemat põhjalikumalt uurida ning tulemusi avalikustada, et teadlikkus koolikiusamisest ja kiusamisele vastu hakkamisest tõuseks.

Käesoleva töö autor on teinud ühe Tartumaa gümnaasiumiga mitu aastat tihedat koostööd. Autori ja ka antud asutuse töötajate arvates on koolikiusamine olnud alati koolis päevakajaline ja väga ulatuslik probleem, millele ei ole siiani küllaldaselt tähelepanu pööratud. Kiusamine ja sellega seonduv võib varieeruda koolide ja erineva taustaga noorte vahel väga palju. Seega otsustati enne kiusamisvastase tegevusplaani koostamist uurida konkreetset selle kooli noorte arusaama ja seniseid reageeringuid kiusamissituatsioonides. Uuring annab ülevaate hetkesituatsioonist koolis, mis on abiks nii töötajatele, kes teavad edaspidi, millele igapäevaselt rohkem tähelepanu pöörata ja ka selleks, et kavandada varajast sekkumist ning ennetada kiusamisest tulenevat kahju noortele. Uuringule järgnes neljakuuline koolikiusamisvastane projekt „Julgelt vastu!“, kus osalesid nii kooli töötajad kui ka kõik teise ja kolmanda kooliastme ning gümnaasiumi õpilased. Projekti koolituste teemad kohandatakse vastavalt uuringu tulemustele ja hetkevajadustele.

Käesoleva töö uurimisprobleemiks on: millised on II-IV kooliastme õpilaste arusaamad kiusamisest ja kuidas nad kiusamise situatsioonides reageerivad. Uurimuse eesmärk on saada teada kiusamise ulatus ja olemus koolis, kuidas tunda ära kiusamise ohvreid ja kuidas praegu koolinoored kiusamissituatsioonides reageerivad.

Lähtuvalt uurimisprobleemist ja töö eesmärkidest püstitas autor uurimuse läbiviimiseks kolm uurimisküsimust:

- Milliste tunnustega õpilasi kiusatakse koolis kõige enam ning mis on selle põhjused?
- Mis on noorte hinnangul raskem ja milline kergem kiusamine?
- Mida tunnevad ja kuidas reageerivad erinevad osapooled kiusamissituatsioonis?

Käesolev uurimustöö koosneb neljast osast: teoreetilistest alustest, metoodika kirjeldusest, tulemuste analüüsist ning arutelust. Esimene osa koosneb kiusamise teadusliku käsitlemise teoreetilistest alustest. Keskendutakse koolikiusamisele, selle olemusele, liikidele, osapooltele ja õpilaste reaktsioonidele kiusamise olukordades ning vaadeldakse ka varasemaid kiusamise uuringuid. Metoodika osa kirjeldab uurimismeetodit ja valimit, selgitab uuringu läbiviimist ning annab ülevaate andmete töötamise protsessist. Töö

kolmandas osas tutvustatakse autori poolt läbi viidud uuringu tulemusi. Sellele järgneb arutelu, kus analüüsitakse tulemusi põhjalikumalt. Kokkuvõtte annab vastused uurimisprobleemile- ja küsimustele.

1. KOOLIKIUSAMISE TEOREETILISED ALUSED

1.1. Koolikiusamise mõiste, olemus ja liigid

Koolikiusamine on kiusamise üks alaliike, mis on määratletud kindlate piiridega. Koolikiusamine on seotud alati koolisuhetega. Osapoolteks võivad olla nii õpilased, õpetajad ja kõik teised kooliga seonduvad inimesed sh huviringide juhendajad. Koolikiusamine võib leida aset lisaks kooliterritooriumile ka kooliteel, koolibussis, huviringis, internetis või telefoniteel jne. (Mis on koolikiusamine 2014)

Antud uurimuse käigus keskendutakse läbivalt õpilase-õpilase vahelisele koolikiusamisele. Autor kasutab töös ka parema sõnastuse huvides laiemat mõistet „kiusamine“, kuid selle all peetakse silmas alati koolikiusamist.

Tartu Ülikooli pedagoogikadoktor Kõiv on artiklis „Kiusamine koolis- probleemi mitu tahku“ defineerinud kiusamist järgnevalt: ”Kiusamine on tahtlik teisele inimesele haiget või kahju tegemine, mille iseärasuseks on see, et tegevus toimub korduvalt pika aja jooksul ning osapoolte suhted pole võrdsed, vaid kiusaja omab ja näitab ülekaalu ning ohver tunneb ennast alaväärsena.” Kiusamine ei ole aga see, kui kaks sõpra omavahel jõudu katsuvad või müravad. Sõbralikud naljatamised kaaslase üle, narrimised ja nöökamised ei kuulu samuti kiusamise alla, kui need on ühe või paarikordsed. (Kõiv *s.a*)

Kiusamise käigus tehakse teisele või teistele tahtlikult haiget, mitte kogemata. Selleks on väga palju erinevaid viise, näiteks füüsiliselt lüües, asju ära võttes, peites või lõhkudes. Haiget saada võib ka hing, näiteks sõnadega solvates, ähvardades, meelega tegevustest välja jättes, inetuid kuulujutte ja valesid levitades jne. Selline tegevus võib olla provokatiivne ja

kõigile nähtav, kuid enamjaolt kiusatakse siiski varjatult. Füüsilist või emotsionaalset ebamugavust või valu tekitab sama inimene või inimeste grupp tavaliselt pikema aja vältel. Kiusamine ei ole juhuslik ühekordne tüli või vaidlus, see võib kesta kuid või isegi aastaid. (Kahre 2014)

Kiusamine on alati ebavõrdne st. kiusaja on alati kiusatavast millegi poolest üle. Väga tihti, eriti poiste puhul, on selleks füüsiline eelis. Ohver võib olla teistest kas vaesem või rikkam, vähem sõnaosavam või muus osas teistest erinev. Kiusataval on tavaliselt klassis nõrgem positsioon, tal on kas vähe sõpru või pole neid üldse. Kiusajal on aga rohkem toetajaid, seda juba seetõttu, et need, kes tema toetajate ringi ei kuulu võivad sattuda ise tema poolt kiusatava seisusesse. Kiusaja tahab olla kindel oma üleolekus, mis tõttu valib ta kiusamiseks ohvri nõrga koha. (Kahre 2014)

Kõige lihtsam on märgata kindlasti füüsilist kiusamist, sest selle tagajärjed on ohvri peal silmaga näha. Emotsionaalset valu, mis on lapsele tekitatud, ei ole nii lihtne märgata. Selle tagajärjed ohvrile võivad olla aga tunduvalt ulatuslikumad ja kahju palju pikaajalisemate tagajärgedega. Seega on oluline, et koolis märgataks rohkem ka teisi kiusamise liike, kui füüsiline kiusamine. Järgnevalt on välja toodud kiusamise liigitused ja näited, mis vastava kiusamise alla kuuluvad.

Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu (2012) kokkuvõtte kohaselt kogevad pea pooled lapsed koolis kiusamist (46%). Igapäevase kiusamise üle kurdab 9% poisse ja 6% tüdrukuid. Uuringust selgub ka, et füüsilist vägivalda esineb poiste seas mitu korda rohkem, kui tüdrukute seas vastavalt 37% ja 14%. Kiusamine mõjutab ka kooliskäimist. 7% lastest tunnistab, et on koolist puudunud, sest kardab koolikiusamist. (Karu jt, 2012) Sellised numbrid peegeldavad, et väga paljude õpilaste jaoks ei ole kool meeldiv ja turvaline koht, kus igapäevaselt käia.

Kiusamise märkamise ja sellesse sekkumise teeb keeruliseks see, et kiusamisel on palju erinevaid vorme ning kõiki neid ei ole võimalik silmaga märgata. Selleks, et õigeaegselt sekkuda ka vähem märgatavatesse kiusamise situatsioonidesse on oluline tunda millised on kiusamise erinevad vormid. Järgnevalt on välja toodud kiusamise neli peamist vormi, mis koolides esinevad.

Vaimne vägivald sh ka verbaalne ehk sõnaline vägivald- nt alandamine, sõimamine, narrimine, pilkamine, mõnitamine, hirmutamine, ka asjade äravõtmine, peitmine jms. (Rätsepp jt 2011)

Suhetega seotud vägivald ehk sotsiaalne vägivald- kahjustatakse ohvri sõprussuhteid ja positsiooni kaaslase hulgas, nt levitatakse kuulujutte, tõrjutakse seltskonnast välja vms. (Kahre jt 2014)

Kehaline ehk füüsiline vägivald- tutistamine, togimine, tõukamine, löömine, põletuste tekitamine jms. Kehalise vägivalla juhtumid on kuriteod. (Rätsepp jt 2011) Põhjustab sageli nähtavaid vigastusi. Füüsiline kiusamine sisaldab ka teise inimese vara kahjustamist. (Kõiv 2006, lk 23)

Virtuaalne vägivald- ohver pannakse kannatama telefoni või interneti vahendusel, saadetakse ähvardavaid või solvavaid sõnumeid, postitakse veebi õelaid teateid ja pilte vms. (Kahre jt 2014)

Kiusamine, mis on seotud inimeste sotsiaalse manipuleerimisega, teiste inimeste vahendina ärakasutamisega, et ohvritele korduvalt haiget teha, nimetatakse kaudseks kiusamiseks ning see on tunduvalt vähem tuntud. Väiksem tuntus ei tähenda aga, et see oleks vähem kasutatud. Reaalses elus toimub kiusamine kas ühe konkreetse liigina või erinevate liikide kombinatsioonina. Kui füüsilist valu põhjustab ainult füüsiline vägivald, siis on oluline meeles pidada, et psühholoogilised kahjud kaasnevad kõikide liikidega sh ka füüsilise kiusamisega. (Kõiv 2006, lk 23-24)

1.2. Kiusamise osapooled

2005. aastal viidi neljateistkümnes Eesti koolis läbi kiusamise uuring mille tulemustest ilmnes, et kõigist uuritavatest moodustasid kiusajad 6,9%, 7,59% olid kiusatavad ning 1% olid kiusajad ja ohvrid samaaegselt. Seega oli kokku kiusamiskäitumisega seotud 15,5% kõigist uuritavatest õpilastest. Kõige suurema rühma (84,5%) moodustasid ülejäänud õpilased, kes ei olnud kiusajad ega kiusamise ohvrid. (Kõiv 2006, lk 60 ja 64) Järgnevalt on välja toodud ja iseloomustatud kiusamise osapooled, sh ka kõige suurema rühma moodustavad kõrvalseisjad.

Kiusaja

Kiusajatele on omane keskmisest suurem kalduvus agressiivselt käituda, soov silma paista ja näida tugevana. Neil on vajadus kaaslaste üle valitseda, kiusamine annab neile võimutunde, kiusajate populaarseks pidamine kaob aga tavaliselt 15-17a. Kiusajatel puudub kahetsus teisele haiget tehes. Loomulik on ka see, et kiusajad ei võta oma käitumise eest vastutust. (Rätsepp jt 2011, lk 67)

Eesti teismeliste vägivallauuringus osalenud noored olid ühel meelel, et vägivalda kasutavad inimesed eelkõige oma "positsiooni" tõstmiseks ja kinnistamiseks. Kusjuures enda staatuse saavutamine ja hoidmine toimub reeglina teiste staatuse nõrgendamise kaudu. Laste kirjeldustest ilmneb, et peksjad püüavad ennast teiste vägivaldse alandamise kaudu maksma panna. (Strömpl 2007, lk 28) Kiuslik käitumine võib olla tingitud mitmetest teguritest ning saada alguse juba lapse varajases eas.

Ohver

Kiusatavad on ebapopulaarsed, üksildased, tõrjutud, depressiivsed, nad ei hakka vastu ning neil on madalam enesehinnang. Ohvriks valitakse tavaliselt üks õpilane, keda ahistab grupp, mis koosneb kahest kuni kolmest õpilasest. Tavaliselt on sellel grupil negatiivne liider. Arvukas osa (20-40%) kiusatavatest on öelnud, et neid on kiusanud tavaliselt vaid üksainus õpilane. (Elliot 1999, lk 39)

Ohvriks langemise viise on väga erinevaid. Seda võivad põhjustada noore mingid konkreetsed eripärad, mis eristavad teda kõigist teistest lastest. Näiteks võib see olla midagi tavatut välimuses, mõni iseloomujoon, mis ei sobi eakaaslastele või normivastane käitumine. Pikaajalise kiusamise või tõrjumine ajendiks võib olla mõnikord noore mingi tegu, nt varastamine, mida kaaslased nii lihtsalt ei unusta. (Ströpl jt 2007, lk 30)

Kõrvalseisjad

Sullivan (2004) järgi jagunevad kiusamise tunnistajad järgnevatesse rollidesse:

- **Kaasajooksikud**- kiusaja abilised. On täielikult kiusaja võimuses, kellega manipuleeritakse ning keda ära kasutatakse. Rolli kandev isik on orjalikult sõltuvuses kiusajast ning on täielikult tema käsutada. Nad seisavad kõrval ja mõnitavad ohvrit ning julgustavad kiusajat. Mõnikord on nad ise kiusamise alustajateks. Kiusamise tabamise korral pannake kogu kiusamine nende süüks ning kogu grupp koos tõeliste kiusajatega tembeldab nad peasüüdlasteks.
- **Õhutajad**- naeravad kiusajatega kaasa ning mis kõige olulisem, nad viibivad pidevalt juures. Nad ühinevad sõimamisega, kui see on juba käimas. Nad vajavad juhtimist. Nad tunnevad negatiivsest tegevusest rõõmu ning usuvad, et ka nemad koos kiusajaga ja kaasajooksikutega suudavad midagi suurt ära teha. Neil puudub enesekindlus ja julgus tegevust alata ning nad reageerivad vastuoluliselt. Kui nad hakkavad end ebamugavalt tundma, lähevad nad üsna suure tõenäosusega kiusajaga kaasa, püüdes ohvris mitte inimest näha.
- **Eemalehoidjad**- ei naera ega mõnita kaasa, kuid samas ei võta nad ka midagi ette. Nad distantseeruvad toimuvast ega tee midagi ohvri toetamiseks või kiusajate peatamiseks. See grupp on tavaliselt kõige arvukam, peegeldades tegevusetuse, apaatia ja varjamise mõjujõudu, mis lasebki kiusamisel juurduda ja püsida.
- **Kaitsjad**- on aktiivsemad ja neil on empaatiavõime rohkem arenenud. Nad on valmis ohvrit lohutama ja toetama ning on valmis isegi kiusajale ja kaasajooksikutele vastu hakkama. Kahjuks ei kohta kaitsjaid tänapäeva koolides just eriti sagedasti. (Sullivan 2004, lk 119-121)

1.3. Varasemad uuringud koolikiusamisest

Eesti teismeliste vägivallauuringust (2007) selgus, et noored ei oska tihti ise selgeid põhjuseid välja tuua, miks nad teatud õpilasi ignoreerivad või tõrjuvad. Õpilased tunnistasid uuringus, et nad vahepeal lihtsalt tunnevad, et mõni noor ei sobi nende seltskonda ning sellisest noorest saabki tõrjutud. (Strömpl jt 2007) Üldiselt võib väita, et kui noor meeldib oma eakaaslastele, siis teda aktsepteeritakse, ega kiusata. Kui noor oma eakaaslastele millegi tõttu ei meeldi, siis teda võidakse kiusama hakata. (Tropp & Saat 2010, lk 69)

Tugev seos on ka kiusamise ja õpilase enesehinnangu vahel. Tallinna ja Turu linnas läbiviidud projekti "Aktiivne ja turvaline koolipäev" uuringute tulemusel selgus, et kõrgema enesehinnanguga õpilased tunnetasid kiusamist vähem, madala enesehinnanguga õpilased aga rohkem. Mida sotsiaalselt aktiivsem oli õpilane, seda enesekindlamana ta end tundis. Mida madalam oli lapse enesehinnang, seda ebakindlamalt ta end suhtlemisolukordades tundma kippus. Vastava uuringu tulemuste põhjal võis järeldada, et kiusamine viitab eelkõige puudujäägile sotsiaalsetes oskustes. (Aher 2012, lk 48-49)

Paljud kiusajad on olnud ise varem kiusatava rollis. Nad on sellega harjunud ja peavad seda normaalseks käitumiseks. (Slavens 2007, lk 21) Õpilastel on väga erinevad motiivid, miks nad teisi õpilasi kiusavad. Ka see, kuidas kiusatakse, varieerub väga palju õpilase enda taustast ja varasematest kogemustest.

Üheks levinud põhjuseks on rahuldamata tähelepanuvajadus. Kiusajatele meeldib teiste tunnustus, seega nad kiusavad, et saada kaaslaste tähelepanu. Mõned noored on väga kapriissed ja kiusavad selleks, et saada oma tahtmist. Väga palju mõjutab kiusamiskäitumist kodune olukord. Keeruline olukord kodus, nt vanemate abielulahutus, võib tekitada noores palju viha, mida ta seejärel teiste inimeste vastu suunab. Sageli on eeskujuks hoopis lapsevanemad, kes kodus üksteist kiusavad. Selle tagajärjel võib noor kiusamist aktsepteeritavaks käitumiseks pidada ning rakendab seda ise väljaspool kodu oma eakaaslaste peal. Ka lapsevanemalt saamata jäänud soojus võib olla tugev kiusamiskäitumise mõjutaja. Põhjuseks võib olla ka madal enesehinnang, sest teiste kallal norimine tekitab tunde, et kiusaja on jõulisem ja teistest üle. Mõned noored tahavad olla kontrollpositsioonil ning kasutavad agressiivsust ning jõhkrust teiste allutamiseks. Mõned noored on mingil põhjusel kehva enesetundega ja seetõttu tahavad ka teisi kannatamas näha. On ka noori, kes tahavad lihtsalt kuuluda gruppi, kes teisi kiusab. (Slavens 2007, lk 21)

Kõiv (2006, lk 45), tuginedes Pellegrini & Blarchfordi (2000) ja Schwartz jt (1997) uurimistulemustele, toob välja, et nii kiusajad kui ka kiusamise ohvrid on tunda saanud rohkem karistamist ja vaenulikkust ning kogenud füüsilist väärkohtlemist lapse- vanemate suhetes. Samuti on nad kokkupuutunud rohkem vanemate omavahelise väärkohtlemisega. (Kõiv 2006, lk 45 järgi)

Tähtis on märgata noorte käitumist ja tegevust koolis varakult, et see mõjutaks võimalikult vähe noore psüühikat, ega viiks äärmuslike lahendusteni. Mida varajasem on sekkumine, seda väiksem on kahju ohvrile ja kõikidele klassi- ja koolikaaslastele, kes tunnetavad ebaturvalist koolikeskkonda. Reaktsioonid kiusamisele sõltuvad mitmetest asjaoludest, näiteks kiusamise kestusest, kiusamise iseloomust ning kaasatud õpilaste isikuomadustest. Järgnevalt kirjeldab autor erinevaid kiusajale, ohvrile ja kõrvaltvaatajale iseloomulikke reaktsioone kiusamistegevuse korral.

Kiusaja reageeringud

Kiusajad reageerivad vägivaldsesse käitumisse positiivselt ning neil puudub empaatia nendesse, keda kiusatakse. Neil on suurem vajadus domineerida ning nad on valmis maha suruma teiste arvamused, et oma tahtmist saada. Kiusajad reageerivad impulsiivsemalt, agressiivsemalt ning nad ärrituvad kergesti. Tihti on nad lisaks kiusamisele kaastaud ka teistesse antisotsiaalsetesse käitumistesse, nagu koolist põhjusega puudumine, kuritegevus, vandalism, mõnuainete tarbimine jms. Nad võivad omada relvi, et saada kaasõpilastelt austust ning et teisi hirmutada. (How Bullying Affects...s.a)

Kiusamine avaldab ka kiusajatele endile halba mõju. Kui neid lapsepõlves ei takistata, kasvavad neist täiskasvanud, kes mõistetakse süüdi ühiskonnastastes kuritegudes. Kui nende käitumist ei peatata, jätkavad nad ka tulevikus lapsepõlves omandatud käitumismallide kasutamist ning jätkavad teiste inimestega suheldes vägivaldsete võtete kasutamist. (Sharp 2004, lk14)

Autori arvates ei hakka ükski laps teadlikult esimeste kiusamistena korda panema suuri ühiskondlikke kuritegusid. Sellised hälbivad käitumised kujunevad noores välja aastatega. Iga uue kiusamise või pahateoga kombitakse järjest kaugemaid piire kuni jõutakse rangelt karistatavate süütegudeni. Autori arvates on seda kõike võimalik ennetada, pöörates piisavalt

tähelepanu laste käitumisele varases eas ja reageerides kiusajate käitumisele õigesti nii noorte endi kui täiskasvanute poolt.

Mitte kõikidel õpilastel, kes kiusavad teisi ei ole silmapaistvaid käitumisprobleeme. Mõned neist on väga heade sotsiaalsete oskustega ning nad oskavad õpetajate ning teiste täiskasvanutega häid suhteid hoida. Selline käitumine on enamlevinud just tüdrukute seas. Seetõttu on täiskasvanutel tihti raske avastada või isegi ette kujutada, et sellised õpilased on seotud teiste kiusamisega. (How Bullying Affects...s.a)

Tihti on kiusamissituatsioonides suurem rõhk kannatanutega tegelemisel, tema lohutamisel jne. Selleks, et kiusamist ära hoida, peab kiusajatele sama palju tähelepanu pöörama. Kiusaja peab võimalikult varakult ise aru saama, et tema käitumine on vale. Ta peab mõistma tagajärgi nii endale kui ohvrile.

Ohver

Väga paljudel juhtudel ei räägi ohvrid ise oma kiusamisest täiskasvanutele, mis teeb selle avastamise keeruliseks. Õpilased, keda kiusatakse ilmutavad aga päris palju märke sellest, et neid ei kohelda hästi, ega teistega võrdväärselt.

Kiusatavatel on märgata muutuseid tuju. Nad on nii koolis kui koju jõudes kurvad, tujukad, pisarais või masendunud. Koolis käimine muutub neile vastumeelseks ning nad üritavad mõelda välja põhjuseid, miks mitte kooli minna. Sageli hoiavad nad omaette, sest neil on vaid mõni, kui üldse sõpru, kellega koos aega veeta. Kiusamise kartuses välditakse koolibusse ning koduteeks valitakse ebaloogiliselt pikk tee, et hoiduda kiusajatega kokkupuudet väljaspool kooli. Samuti proovivad nad vältida organiseeritud tegevusi, näiteks sportimine ja grupidööd, kus on vaja võtta paaridesse või moodustada meeskonnad. Samuti võib kannatada kiusatavate huvi koolitööde vastu ning nende hinded võivad järsult langeda. Kiusatavad võivad kannatada unetusprobleemide all ja nad näevad tihti halbu unenägusid. Kaevatakse ka psüühiliste probleemide üle, nagu kõhu- ja peavalu ning toiduisu võib kaduda. (Warning Signs of...)

Muidugi võib mõningaid eelmaitud käitumise sümptomeid põhjustada ka muud asjaolud, nagu palju kodutööd, eksamid ja tasemetööd, mille pärast muretsetakse, samuti pikad

koolipäevad ja kõige sellega kaasnev stress. Seega ei pruugi nt toiduisu kadumine või unetus olla seotud kiusamisega vaid hoopis murega mõne eelseisva eksami pärast. Autori arvates on oluline, et kooli ja kodu vahel oleks tugev koostöö, mis aitab õigel ajal välja selgitada lapse probleemide põhjustajad, et teda abistada, mis tahes on probleemi allikaks.

Kiusamine muudab ohvrid kaaslaste suhtes kahtlustavaks ning see annab tugeva hoobi nende enesehinnangule. Nad kipuvad end tundma rumalana, häbistatuna ja ebaatraktiivsena ning hakkavad end lõpuks läbikukkununa tunnetama. (Elliot 1999, lk 44) Koolis võivad kiusatavad õpilased valida aineid selle järgi, mida valivad nende kiusajad, mitte selle järgi, mis neile endile kõige enam huvi pakub (Sharp 2004, lk 13).

Kõrvalseisjad

Kõrvalseisjad moodustavad kiusamiskäitumise olukorras tavaliselt kõige suurema osa. Seega on nende võimuses ka väga palju kiusamise peatamiseks ära teha. Kõrvalseisja rollis võib olla näiteks ka õpetaja, kes jätab kiusamisprobleemile reageerimata. Ohvriks sattunud õpilase omapead jätmine ning seeläbi klassikaaslaste omakohtu vaikimisi lubamine demonstreerib noortele ükskõikset käitumismudelit. See omakorda takistab noorte empaatiavõime ja klassi ühtekuuluvustunde arengut. Samuti demonstreerib õpetaja, kelle pealt lapsed õpivad, oma ignorantse käitumisega üht võimalikku sotsialiseerumise mudelit. Täiskasvanute käitumine mõjutab noori palju enam sellest, mida nad ütlevad. Seega võib noorte ükskõiksus teiste laste probleemide suhtes olla jäljendus täiskasvanute käitumisest. (Strömpl 2007, lk 31)

Suuremale osale õpilastest kiusamine ei meeldi ning nad tahaksid oma kaaslasti kuidagi aidata. Sellised õpilased on olulised liitlased koolidele, kes tahavad kiusamisega midagi ette võtta. Kiusamine on osa kooli käitumiskultuurist ning selle parandamiseks peab tegutsema koos õpilastega. (Sharp 2007, lk 16)

2. UURIMUSE METOODIKA

Järgnevas osas kirjeldatakse lõputöö uurimismeetodit, valimit, uurimuse läbiviimist ja andmetöötlusmeetodit. Samuti tutvustatakse, milliste eetiliste aspektidega uurimuse läbiviimisel arvestati.

Antud uuringu tulemused on aluseks kiusamisvastase projekti „Julgelt vastu!“ koolitustegevuste planeerimisele. Seega on küsimustik koostatud vastavalt koolitaja ja koolitöötajate, kes on lastega rohkem kokku puutunud, soovitudele. Samuti olid küsimustiku koostamisel abiks eelnevad kiusamisteemalised bakalaureuse ja magistritööd Karafin (2013); Loos (2013) ja Jõgisuu (2011). Vastavalt eelmainitud abile koostas töö autor oma ankeetküsitluse.

2.1. Uurimismeetod

Uuringus kasutati kvantitatiiv-kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmeid koguti ankeetküsitlusega. (Lisa 1) Küsimustiku koostamisel peeti oluliseks, et küsimustik annaks vastused püstitatud uurimisküsimustele:

- Milliste tunnustega õpilasi kiusatakse kõige enam ning mis on selle põhjused?
- Mis on noorte hinnangul raskem ja milline kergem kiusamine?
- Mida tunnevad ja kuidas reageerivad erinevad osapooled kiusamissituatsioonis?

Küsimustik koosnes üheksateistkümnest küsimusest. Kasutati binaarset ja Likteri skaalat, üht avatud vastusega küsimust ning mitme vastusevariandiga küsimusi. Kaks esimest küsimust puudutasid uuritavate taustandmeid: õpilase sugu ja klassi. Nende küsimustega kogutud andmed võimaldasid võrrelda, kas poisid ja tüdrukud puutuvad koolikiusamisega võrdselt kokku ning andis võimaluse vaadelda, kas kiusaja rollis on pigem poisid või tüdrukud.

Kolmandas küsimuses pidid noored vabas vormis vastama küsimusele „Mis on kiusamine?“ nende jaoks. Selle küsimuse vastused näitasid noorte teadlikkust ja arusaama kiusamisest.

Küsimustiku edasises osas paluti Likteri skaalal hinnata, kuivõrd tõsiseks peavad noored erinevaid kiusamisi, nagu narrimine, teistelt asjade ära võtmine, löömine/tõukamine, kuulujuttude levitamine, tagarääkimine, tegevustest välja jätmine, solvamine, halvustavate hüüdnimede panemine, kinni hoidmine, teise üle itsitamine, hirmutamine, ähvardamine, väljapressimine. Vastamisel paluti noortel avaldada arvamust 5-palli skaalal, kus 5 tähistas väga rasket kiusamist, 4 rasket kiusamist, 3 leebet kiusamist 2 väga leebet kiusamist ning 1, et noore arvates ei ole tegu kiusamisega.

Viies ja kuues küsimus puudutasid kiusamise teema ulatust ja olemust uuritavas koolis, ehk kui sagedasti õpilased koolis kiusamist märkavad ning millist liiki kiusamist nende hinnangul kõige sagedamini esineb.

Seitsmenda ja üheteistkümnenda küsimusega saadi ülevaade kiusatavate ja kiusajate arvust koolis. Ehk uuriti, kui paljud õpilased on tundnud või tunnevad, et kiusatakse ning kui sagedaselt seda tehakse. Kümnes küsimus andis ülevaate, kui paljude õpilaste arvates on nad ise kunagi kedagi kiusanud.

Antud uuringu kaheksas ja kümnes küsimus annavad vastuse, kas üldse ja kui paljude õpilaste koolitundidest ja huvitegevustest puudumist mõjutavad kiusajad. Nendele küsimustele järgnesid kaks mitme vastusevariandiga küsimused. Uuriti, noorte arvamust selle kohta, milliseid õpilasi kiusatakse kõige enam ja mis ajendab kiusajaid seda tegema. Viimase kuue küsimusega uuriti, kuidas õpilased kiusamissituatsioonis reageerivad ja kuidas see neid mõjutab. Mitme vastusevariandiga küsimustes sai noor valida kas ühe või mitu sobivat vastusevarianti.

2.2. Valim

Uuringu populatsioon on ühe Tartumaal asuva üldharidusliku gümnaasiumi II-IV kooliastme õpilased. Esimese kooliastme õpilased on uuringust välja jäetud, sest alatest 2015. aastast on kool liitunud Karuprojektiga, mis on suunatud esimese kuni kolmandate klasside õpilastele ning õpilastel on võimalik saada erilist lähenemist kiusamise teemal.

Vastavalt haridusreformile sulgeb kool gümnaasiumi 2017/2018. aasta õppeaastaks, seega puudub gümnaasiumiosast kümnes klass, mida 2015. õppeaastal ei avatud. November 2015 seisuga õppis uuritava kooli põhikooli teises ja kolmandas kooliastmes ning gümnaasiumis kokku 142 õpilast.

Lõputöö uurimuse valimiliigiks on kõiknevalim. Antud valimi koostamise meetod on valitud, sest koolikeskkonnas on iga õpilase arvamus, olukord ja mõtted olulised. Uurimusega proovitigi saada võimalikult paljude õpilaste vastused. 142-st õpilasest vastas küsimustikule 112 koolinoort (79% populatsioonist), kes moodustasid uuringu valimi. Kolmkümmend õpilast, kes küsimustikule ei vastanud, puudusid neil päevil koolist, kui uuringut läbi viidi.

2.3. Uuringu läbiviimine

Antud uurimus on läbi viidud november-detsember 2015. Andmete kogumiseks kasutati ankeetküsimustikku, mis oli koostatud internetipõhise küsitlusprogrammiga *Google Forms*. Kooli direksioon andis loa edastada küsimustikud noortele täitmiseks informaatika ja klassijuhataja tundide ajal. Kahel klassil puudus tunniplaanis informaatika tund ning neile edastati ankeetküsimustikud paberkandjal. Vajalikud ankeedi täitmise juhised olid kirjutatud ankeetküsimustiku algusesse. Samuti jagas informaatika õpetaja või klassijuhataja noortele enne küsimustiku täitmist vajaliku info uuringu ja küsimustiku täitmise kohta, mille uuringu autor oli neile edastanud. Andmete kogumiseks ning nende analüüsimiseks sobis 100% tagastatud ankeetidest.

2.4. Uurimuse eetiline aspekt

Koolivälisel küsitlusel osalemiseks on vajalik lapsevanema luba. Uuringus osalev kool kasutab suhtlusmoodulina veebirakendust Stuudium. Läbi selle edastati kõikidele lapsevanematele infokiri küsitluse läbiviimise kohta. (Lisa 2) Soovi korral võis lapsevanem keelduda oma lapsel uuringus osalemast. Vastavat soovi ei avaldanud mitte ükski lapsevanem.

Samuti oli oluline tagada osalejate vabatahtlik osalemine uurimuses. Ankeetide täitmise eelduseks oli õpilaste nõusolek oma arvamuse avaldamiseks. See saadi kõikidelt osalejatelt. Kõikidele küsimustele vastamine oli noortele vabatahtlik ja anonüümne.

2.5. Andmete töötlus

Peale andmete kogumist sisestati need *Microsoft Office Exceli* tabelarvutusprogrammi. Internetikeskkonnas täidetud ankeedid kanti *Exceli* programmi automaatselt. Paberkandjal kogutud kahe klassi vastused tuli kanda sisse käsitsi. Peale andmete sisestamist, kodeeriti vastused. Seejärel analüüsiti ning tehti kokkuvõtlikud diagrammid.

3. UURINGU TULEMUSTE ANALÜÜS

Uuringule vastas 79% ühe Tartumaa gümnaasiumi II-IV kooliastme õpilastest, kokku 112 õpilast. Nendest 59% moodustasid poisid ja 41% vastanutest olid tüdrukud. Kuna poiste osakaal antud kooliastmetes on tüdrukute omast mõnevõrra suurem, vastavalt 57% ja 43%, siis see seletab ka soolist ebaühtlust uuringus.

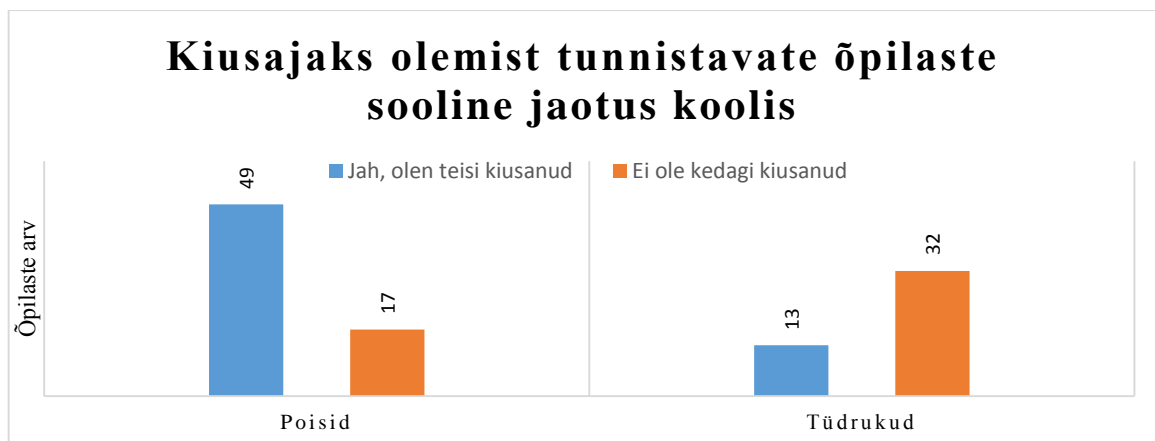
3.1. Noorte arusaam kiusamisest, selle ulatus ja olemus

Küsitluse esimeses pooles uuriti kiusamise üldist olemust ja ulatust koolis. Uuriti, kui paljusid õpilasi on koolis kiusatud, kui tihti neid kiusatakse, millist kiusamist esineb koolis kõige sagedamini ja kui paljud õpilased on ise kiusajad. Uuriti ka, kuidas õpilased ise kiusamist mõistavad.

Õpilastel paluti kirjeldada vabas vormis koolikiusamist. Selle küsimuse vastused olid üsna napisõnalised. Nii mõnegi õpilase ankeedist võis eeldada, et ta oli sellele küsimusele vastamiseks noppinud mõtteid järgnevate küsimuste kirjeldustest. Õpilased oskasid nimetada erinevaid kiusamise liike, nagu füüsiline, vaimne, virtuaalne ja sotsiaalne. Samuti kirjeldati erinevaid kiusamise juhtumeid, nt „kui üks õpilane lööb teist õpilast“ või „kui keegi sõimab mind jobuks“. Välja toodi ka palju erinevaid kiusamise vorme, nagu narrimine, sõimamine, peksmine jne. Seejuures ei maininud aga ükski õpilane, millised pikemaajalised tagajärjed võivad kiusamisega kaasneda ohvrile ning kiusaja enda jaoks. Noorte kirjelduste kohaselt olid osapoolteks kiusaja ja kiusatav. Kordagi ei mainitud ka väga olulist kiusamiskäitumise osapoolt- kõrvalseisjad. Paaril korral toodi sisse ka õpetaja-

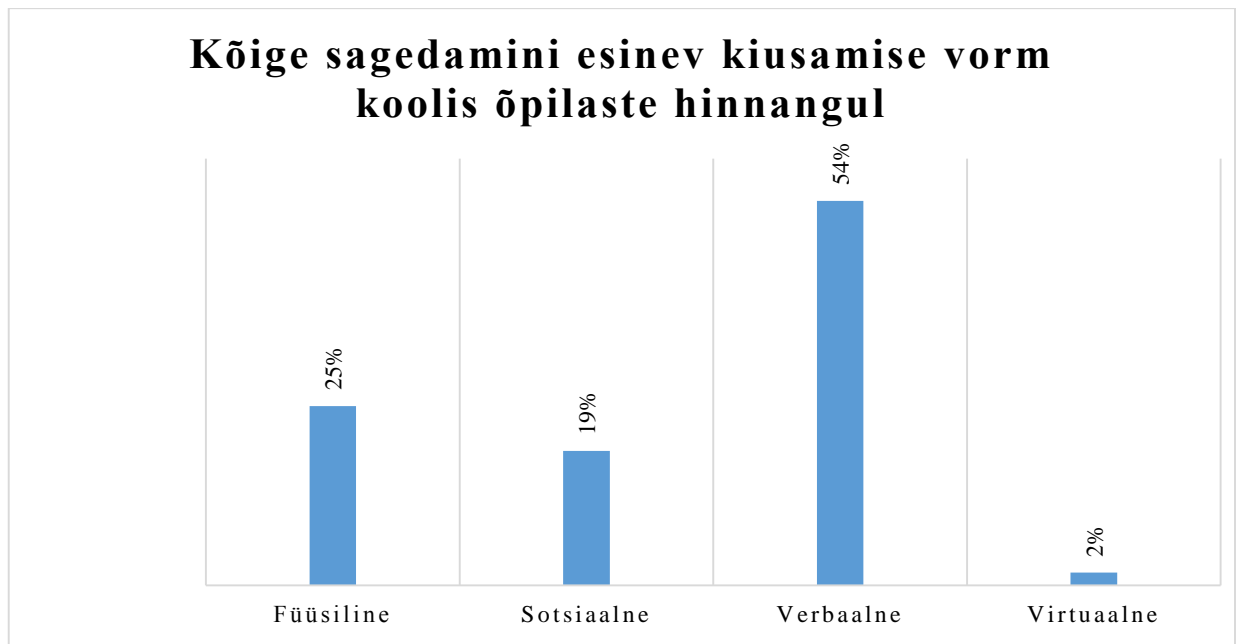
õpilasevahelist kiusamist. Autori arvates oli noorte arusaam kiusamisest vastavalt uuringu vastustele ühekülgne ning väga paljude oluliste komponentide kohta õpilastel teave puudus.

Küsimusele „Kas sind on koolis kiusatud“ vastas 68%, et neid on koolis kiusatud, 32% õpilastest ei ole seda enda peal tundnud. Kiusamise ohvriks langenute seas on poisse ja tüdrukuid suhteliselt võrdselt, vastavalt 55% ja 45%. Seejuures üle poolte vastanutest (56%) tunnistas, et nad on ka ise olnud kiusaja rollis. Siinkohal tuleb sisse suurem erinevus poiste ja tüdrukute vahel. Uuringu tulemustest selgus, et suurem osa kiusajatest 79% on poisid ning 21% tüdrukud. Antud vahe on välja toodud joonisel 1.



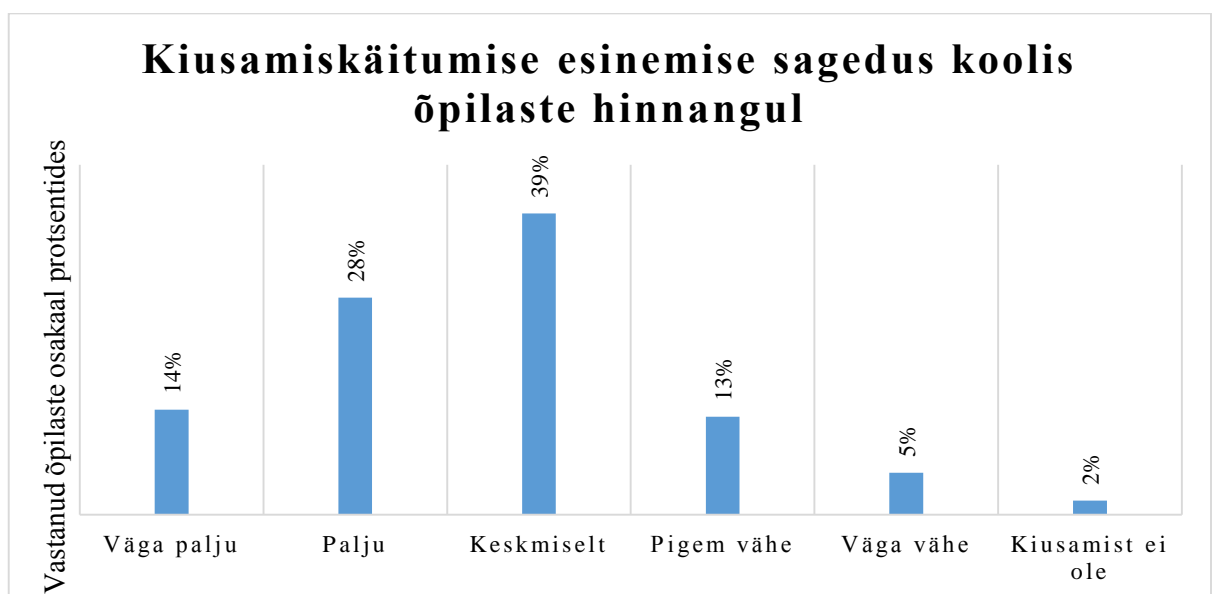
Joonis 1. Kiusajate sooline jaotus koolis

Seejärel uuriti, millist kiusamise liiki esineb koolis kõige sagedamini. Jooniselt 2 selgub, et kõige enam märkavad noored endi seas verbaalset kiusamist (54%), sellele järgnes füüsiline kiusamine (25%) ja sotsiaalne kiusamine (19%). Kõige vähem esineb koolis noorte hinnangul virtuaalset kiusamist (2%). All oleval joonisel on välja toodud noorte hinnang sellest, millist kiusamist nende koolis kõige enam esineb. (joonis 2)



Joonis 2. Kõige sagedamini esinev kiusamise vorm õpilaste hinnangul

Uuringu käigus küsiti ka seda, kui palju tunnetavad noored koolis igapäevaselt kiusamist. 42% vastanute hinnangul esineb koolis kiusamist kas väga palju või palju. 39% arvates on kiusamist keskmiselt ja 20% õpilaste hinnangul on koolis kiusamist pigem vähe, väga vähe või ei märka nad seda üldse enda ümber. Joonisel 3 on välja toodud vastanute protsentuaalne jaotus küsimusele „Kui palju esineb koolis kiusamist“ vastamisel.



Joonis 3. Kiusamise sagedus koolis noorte hinnangul

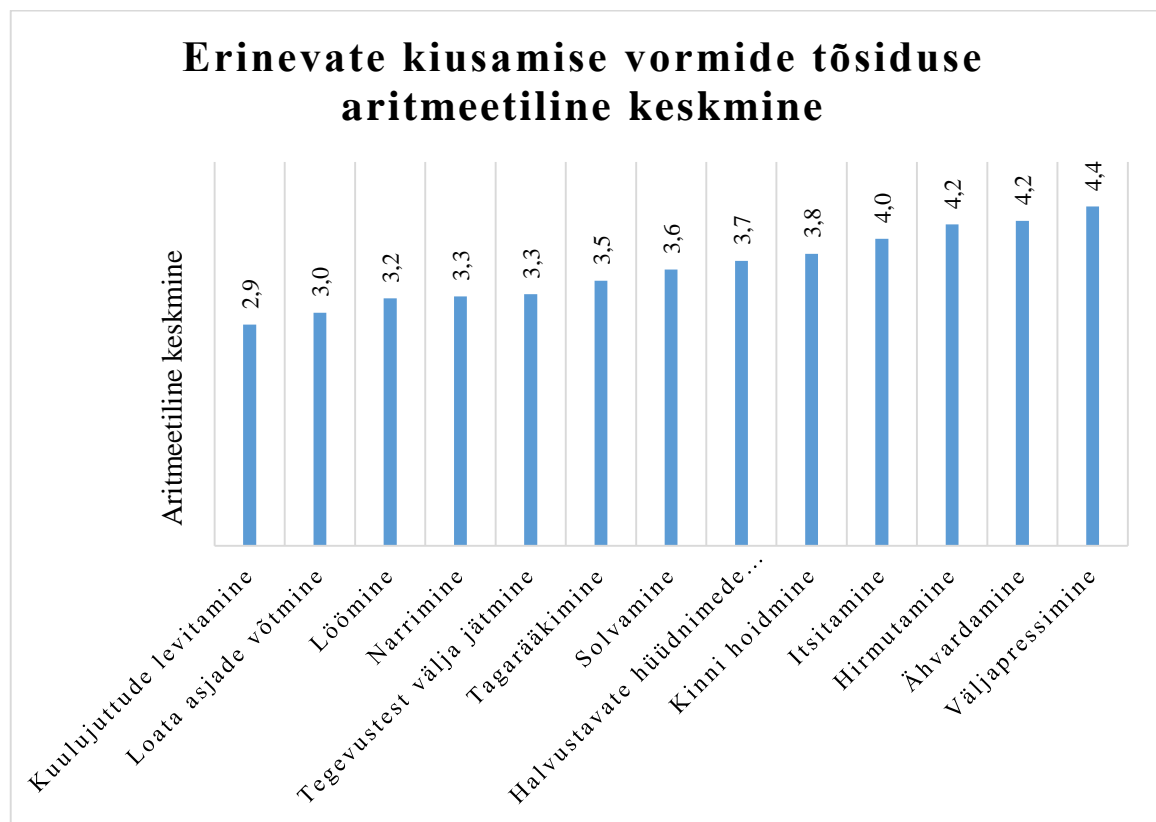
Kiusamise definitsioonis on K.Kõiv välja toonud, et: „*Kiusamiseks loetakse tegevust, mis on regulaarne ja toimub pika aja jooksul*“.(Kõiv s.a) Vastusele, kui sageli sind kiusatakse märkis 5% õpilasi, et neid kiusatakse iga päev. Kolm kuni neli korda nädalas langeb samuti viis protsenti koolilastest kiusamise ohvriks. Üks kuni kaks korda nädalas kiusatakse 13% õpilasi. Vastuse „mõned korrad kuus“ valis 13% vastanutest. Kõik eelnimetatud vastusevariandid: „iga päev“, „kolm kuni neli korda nädalas“, üks kuni kaks korda nädalas“ ja „mõned korrad kuus“ luges autor regulaarseks kiusamiseks. Seega kiusatakse regulaarselt 36% õpilastest. Sellele järgnesid vastused „mõned korrad aastas“, mida valis 37% vastajatest ning „mitte kunagi“, mille valis 27% õpilastest. Kahte viimast vastusevarianti töö autor kiusamiseks ei liigitanud. Selliste harva juhtuvate kiusamiste puhul võib tegu olla pigem väikeste arusaamatustega, liiale läinud naljadega jms, mis on ühekordsed ja tekitatud tahtmatult. Küll aga leiab autor, et ka sellistel ühekordsetel juhtumitel tuleb rangelt silma peal hoida, et ühekordsetest intsidentidest regulaarsed kiusamised välja ei areneks. Kokkuvõtvalt puutub regulaarse kiusamisega kokku 36% õpilastest, ühekordseid tõgamisi ja kiuslikke vahejuhtumeid on tunnetanud enda peal 37% õpilasi ja 27% õpilasi koolis ei kiusata.

Järgmisena uuriti, milliseid kiusamise vorme peavad noored tõsisemateks ning millised kiusamise vormid on õpilaste arvates leebemad. Antud küsimust hinnati Likteri skaalal, kus 1 tähistas, et tegu on leebe kiusamisega ning hinnang 5, et tegu on noore arvates väga raske kiusamisega. Siinse küsimuse tulemused varieerusid üksteisest võrdlemisi palju, seega kõige adekvaatsema vastuse saamiseks arvutati välja kõigi vastuste aritmeetiline keskmine (joonis 4) ja mood (joonis 5). Mood ehk tunnuse kõige sagedamini esinev väärtus kirjeldab, millist vastust valisid noored tunnuse jaoks kõige sobivamaks kõige enam kordi. Selleks, et kõik noorte poolt valitud vastused saaksid tulemuses kajastatud on autor arvanud välja ka kõigi tunnuste aritmeetilise keskmise.

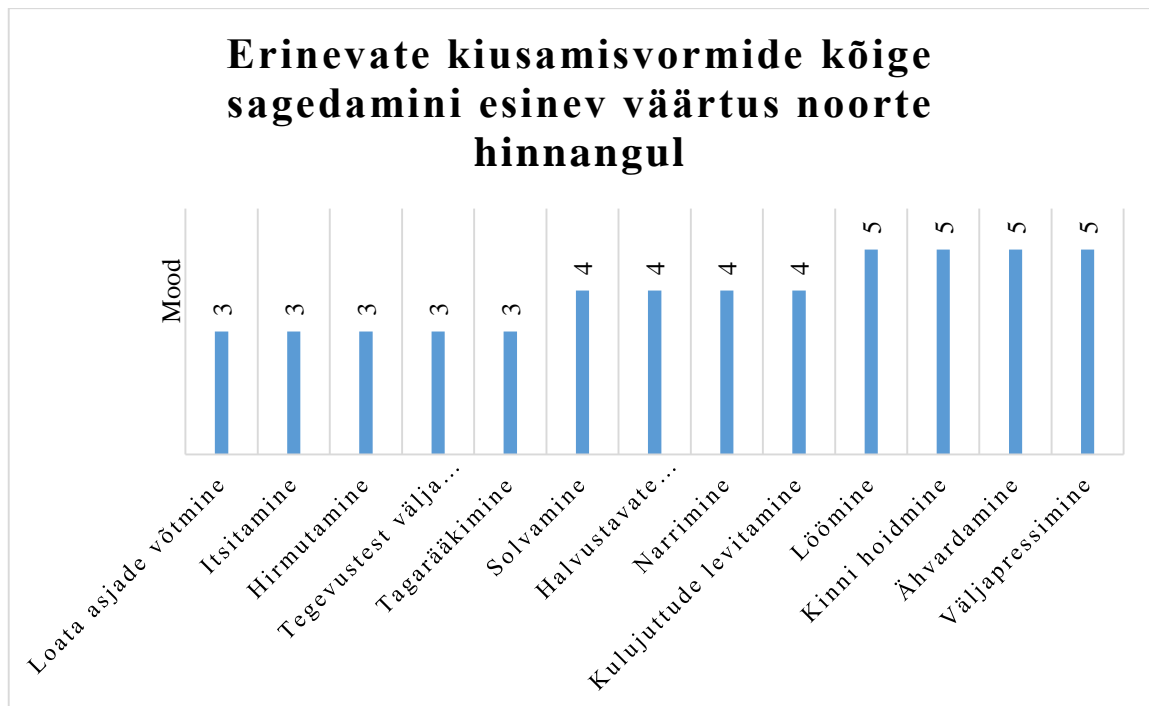
Joonistest 4 ja 5 peegeldub, et väljapressimine, ähvardamine ja kinni hoidmine on noorte arvates ühed kõige ebameeldivamad kiusamise vormid, seda nii keskmise tulemuse kui kõige sagedamini esineva väärtuse korral. Kõige leebemaks kiusamise vormiks peeti kuulujuttude levitamist, mille keskmine hinne oli 2,9 ning mood 3.

Autori arvates joonistub nende kahe joonise võrdlusest kõige paremini välja aga hoopis see, et enamjaolt tunnetavad noored erinevate kiusamise vormide tõsidust väga erinevalt.

Näiteks, kui löömise aritmeetilise keskmise tulemus oli 3,2; millest võib välja lugeda, et see on paljude õpilaste jaoks pisut ebameeldiv kiusamise vorm, siis sama tunnuse kõige sagedamini esinev väärtus oli 5. Seega kõige rohkem vastanuid pidas löömist hoopis väga raskeks kiusamiseks. Sama tähelepanekut võib näha ka pea kõikide teiste tunnuste puhul. Samuti on tähelepanuväärne asjaolu, et pea kõikide vastuste keskmised tulemused ja moodid ületasid kolme piiri, mis tähendab, et kõik antud kiusamise vormid on koolinoorte jaoks arvestatavalt tõsised ja ebameeldivad ning nõuavad sekkumist ja tähelepanu.



Joonis 4. Erinevate kiusamisvormide tõsiduse noorte hinnangute aritmeetiline keskmine



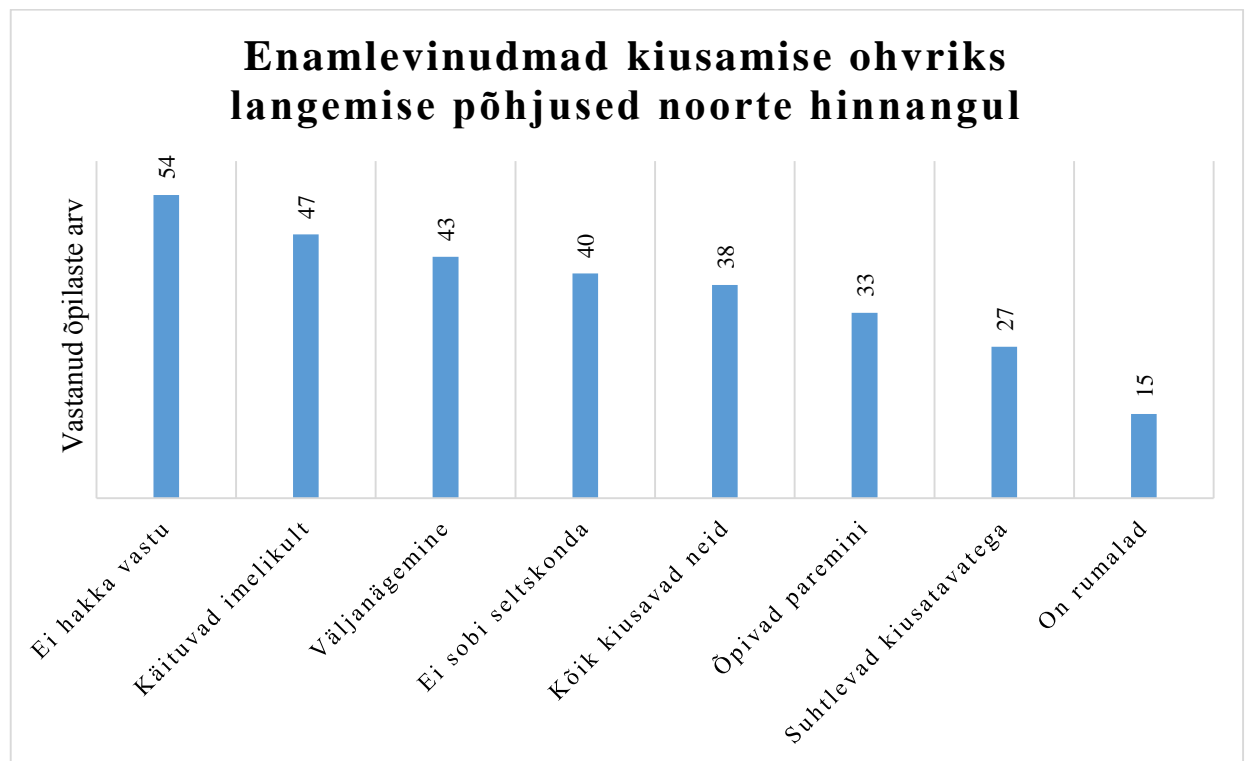
Joonis 5. Erinevate kiusamisvormide kõige sagedamini esinev väärtus noorte hinnangul

3.2. Kiusamise osapooled

Antud uurimuses uuriti ka kiusamise osapoolte kohta ühes Tartumaa gümnaasiumis. Kes langevad kõige sagedamini kiusamise ohvriks ning millistel põhjustel? Samuti küsiti, mis on noorte arvates levinumad stiimulid ja motiivid, miks kiusaja kiusab.

Uurides õpilastelt, milliseid noori kiusatakse koolis kõige enam ning mis on selle enamlevinumad põhjused, näeme jooniselt nr 6, et kiusamise ohvriks langevad kõige sagedamini õpilased, kes ei hakka kiusajale vastu. Pea pooled vastanutest, 54 õpilast, arvasid, et kõige tõenäolisemaks ohvriks on noor, kes enda eest ise ei seisa. Enamlevinumad kiusamise põhjused olid ka kaasõpilaste jaoks imelik käitumine (47 õpilast) ja teistsugune väljanägemine (43 õpilast). Samu peamisi kiusamise põhjuseid noorte seas tõid välja ka Elliot (1999) ja Ströpl jt (2007). 40 uuringus osalenud õpilase arvates ei sobitu mõningad õpilased lihtsalt ülejäänud seltskonnaga ning seetõttu on nad tõrjutud ja neid kiusatakse. 38 koolinoort arvas, et õpilased, kes on juba kellegi poolt kiusatud on suurema tõenäosusega ka teiste poolt tõrjutud ja/või kiusatud ehk nad langevad suurema tõenäosusega uuesti kiusamise ohvriks. Huvitav on asjaolu, et paremate õpitulemustega noored langevad

kaasõpilaste hinnangul sagedamini kiusamise ohvriks, kui need keda peetakse rumalaks. Ebapopulaarseteks ja potentsiaalseteks ohvriteks peavad õpilased ka neid noori, kes suhtlevad kiusatavatega.

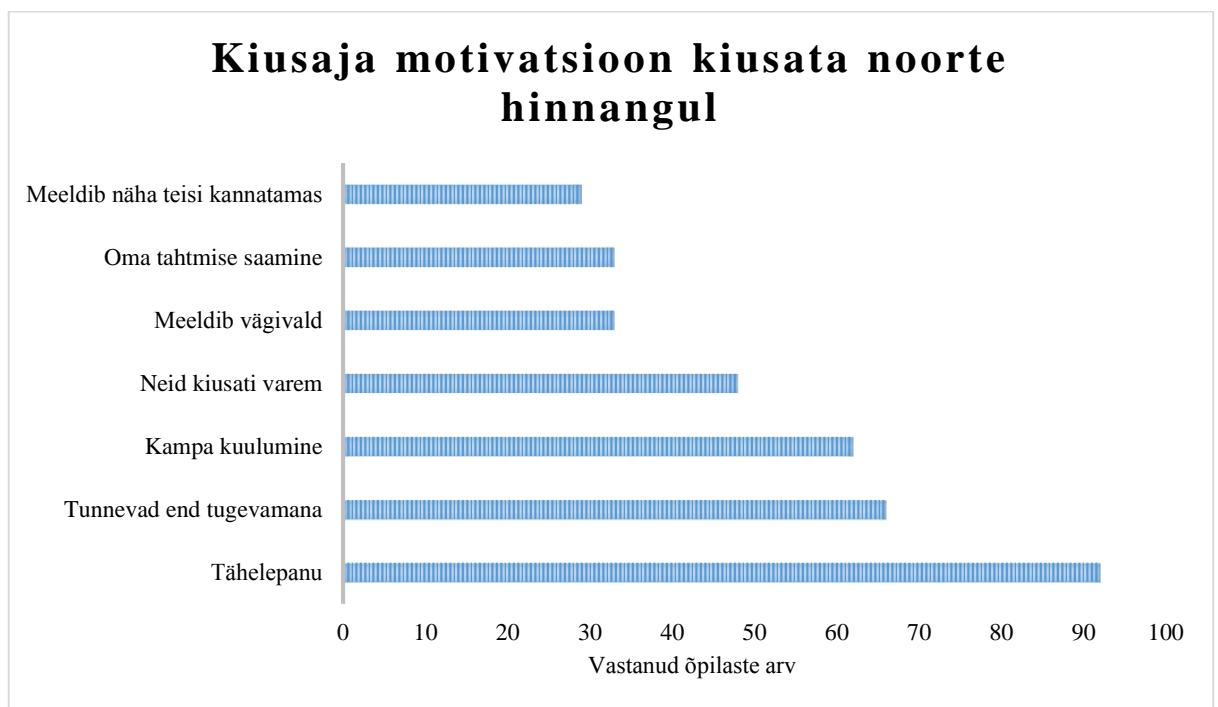


Joonis 6. Enamlevinudmad kiusamise põhjused noorte hinnangul

Kiusamise kogu protsess saab alguse kiusaja stiimulist. Kui ei oleks kiusajaid, ei peaks ka antud teemat uurima. Seega peab uurimuse autor tähtsaks välja selgitada, mis ajendab üht noort teist noort kiusama. Erinevad kiusaja stiimulid on välja toodud joonisel 7.

Suurem osa küsitluses osalenutest (82%) arvas, et kõige sagedasem eesmärk, mida kiusaja kiusamisega saavutada tahab on teiste tähelepanu. Selleks võib olla nii kaasõpilaste kui ka teiste kooli töötajate tähelepanu püüdmise. Põhjuseid, miks mõned õpilased teistest enam silma tahavad paista ja on nõus selle nimel kaaslasele ebamugavusi valmistama, on väga mitmeid ning antud põhjuseid tuleks eraldi uurida. Üle poolte õpilaste arvas ka, et kiusajad soovivad teisi kiusates tõestada, et nad on tugevamad. 62 õpilast 112-st arvas, et tihti kiusajad ei kiusagi omal initsiatiivil, vaid peavad kiusajate kampa lahedaks, ning nad

kiusavad selleks, et end tõestada ja samuti kiusajate kampa kuuluda. Sarnane tähelepanek ilmnes ka teoreetilises osas, kus Sullivan (2004) andmete kohaselt on tegelikke kiusajaid üks kuni kaks. Kiusajate gruppi kuuluvad kaasajooksikud, kes on grupiliidri võimuses ning keda tegelikult ära kasutatakse. Kiusamisjuhtumi väljatulemisel tehakse neist peamised süüdlased. Grupikaaslaste tunnustuse nimel on kaasajooksikud valmis teisi kiusama, kuid enamjaolt nad iseseisvalt kiusamisega ei alusta. 48 uuringus osalenud noort nägid ka seost kunagise ohvri ja praeguse kiusaja rolli vahel. Nende arvates hakkavad paljud õpilased teisi kiusama, kuna neid endid on varasemalt teiste poolt kiusatud. Seega tahavad nad nüüd end välja elada ja teevad tagasi seda, mis neile on kunagi tehtud. Osa õpilasi arvas, et mõned noored on loomupoolest sellised, kellele meeldib vägivald või neile meeldib näha teisi kannatamas. 33 õpilase arvates on kiusamine vahendiks, et oma tahtmist saavutada.



Joonis 7. Peamised ajendid, miks kiusaja kiusab noorte hinnangul

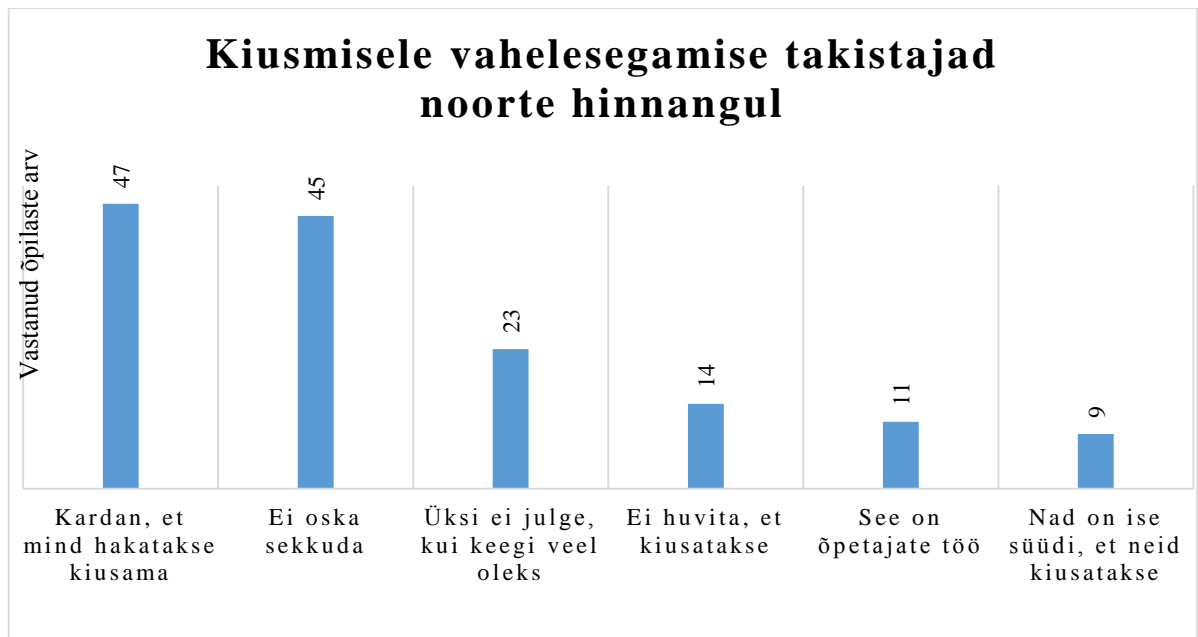
3.3. Kiusamisse sekkumine

Teoreetilisest osast lähtudes on kiusamise protsessis kõige suurema osakaaluga passiivsed pealtvaatajad. Siia kuuluvad osalised, kes ise ei kiusa ja kes ise kiusatava rollis ei ole.

Käesolev uuring pöörab tähelepanu ka just sellele grupile. Uuriti, kuidas käituvad noored, kes näevad kiusamist. Kui palju õpilasi astub kiusamissituatsioonis vahele ning kui ei astu, siis miks seda ei tehta?

Esmalt küsiti noortelt, kuidas nad reageerivad, kui näevad kiusamist pealt. 57% vastanutest ütles, et teatab juhtumist mõnele kooli töötajale. Koolitöötajale teatamine on autori arvates õigem käitumine, kui mitte midagi tegemine. Küll aga võib sellest vähe abi olla. Tihti võib kiusamine võtta vaid mõne minuti ja selleks ajaks kui õpetaja kohale jõuab on asjaosalised juba laiali läinud ja juhtum võib jääda lahenduseta. Kiusatud õpilane on aga haavata saanu. Teda on teiste nähes alandatud ja selliste pealtnäha pisikeste sündmuste kordumisel võib asi viia väga kurbade tagajärgedeni. Autori arvates on tähtis, et õpilased ise sekkuksid tihedamini, kui nad kiusamist märkavad. Uuringu andmete kohaselt sekkub kiusamist märgates ise 27% vastanutest. 12% õpilastest väitis, et nad eemalduvad kohast, kus kedagi kiusatakse. Vähesel määral oli õpilasi, kes tunnistasid, et vaatavad kiusamist pealt (3%) või kutsuvad ka teisi vaatama (2%).

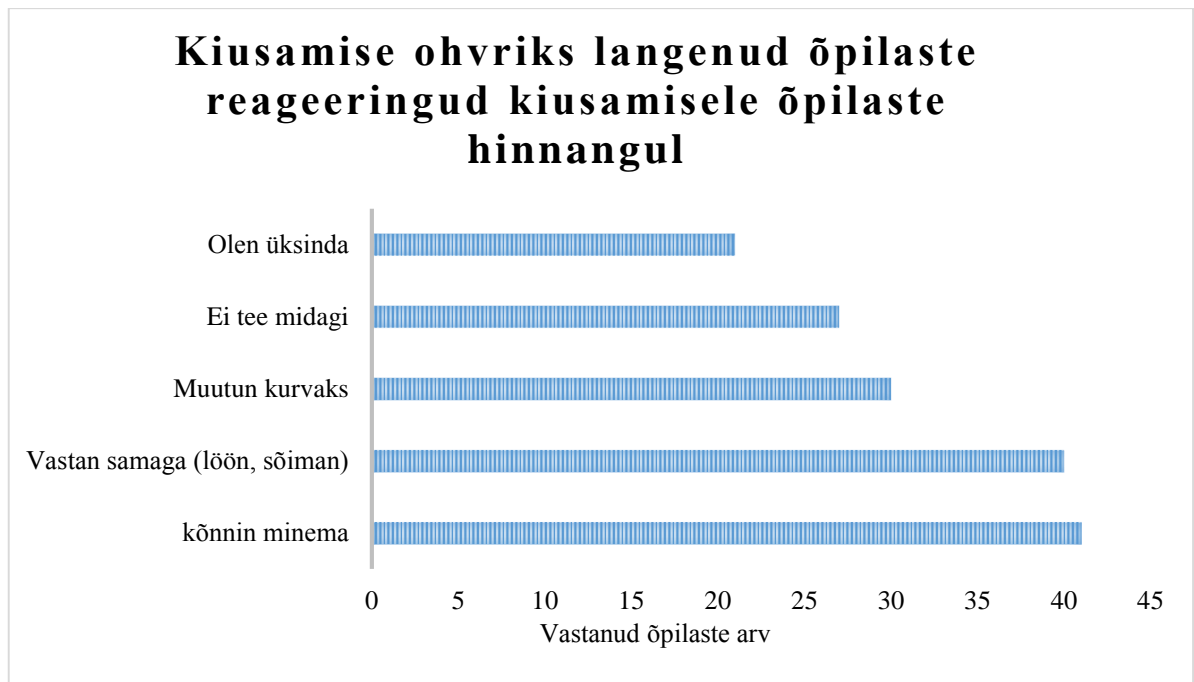
Seejärel selgitati välja, mis on peamised põhjused, miks õpilased kiusamist märgates ise vahele ei sekku. Joonis nr 8 kajastab, et kõige enam uuringus osalenud noori kardab, et sekkumise tagajärjel hakatakse ka neid kiusama. Sellele järgnes vastus, et sekkuks, aga ei oska kuidagi sekkuda. 23 vastajat tunnistas, et nad sekkuksid juhul, kui keegi veel sekkuks, aga üksi nad seda teha ei julge. 14 õpilast vastas, et neid ei huvita see, et kedagi kiusatakse ja seepärast nad ka sellesse ei sekku. 11 vastajat arvas, et kiusamise küsimus ja selle tagajärgedega tegelemine on õpetajate ülesanne. Üheksa noort mainis, et nii mõnedki kiusatavad on ise süüdi, et neid kiusatakse. Nad provotseerivad ja õrritavad oma käitumisega kaaslasti ning seejärel saavad ka teenitud karistuse. Leiti, et vastu kiusamine on sellises olukorras õigustatud.



Joonis 8. Põhjused, miks noored kiusamist nähes vahele ei sega

Järgnevalt uuriti, kuidas koolinoored reageerivad, kui neid kiusatakse. Selle küsimuse uurimine on oluline, sest see annab vihjeid kuidas kiusamise ohvrid enamjaolt käituvad ning sellest tulenevalt on loodetavasti võimalik tuvastada edaspidi ka mõni kiusamise juhtum. Esmalt uuriti, kuidas õpilased kiusamisele reageerivad ning järgnevalt, kuidas kiusamine õpilaste käitumist ja emotsioone mõjutab.

Joonis 9 toob välja, et 41 vastajat tunnistab, et kui neid kiusatakse, siis nad kõnnivad lihtsalt minema ja jätavad kiusaja sinnapaika. Sellega ei saa kiusaja oodatud tähelepanu või reaktsiooni ning võib jätta kiusamise sinnapaika. Probleem sellest aga ei lahene ning arvatavasti proovib kiusaja mõne aja möödudes uuesti ohvrit ärritada. 40 noort tunnistab, et vastab kiusajale samaga nagu teda endid rünnati, ehk lööb või sõimab vastu. Vastureaktsioon on just see, mida kiusaja soovitud saavutada püüab ning selline käitumine võib lahenduse asemel probleemi ainult süvendada. Kiusamine võib mõjutada ka noorte emotsioone. 30 vastajat ütles, et muutuvad kiusamise tagajärjel kurvaks ja 14 õpilast tunnistab, et on puhkenud nutma. 27 õpilast vastasid, et nad ei tee midagi, kui neid kiusatakse. Nad ignoreerivad kiusajat ja teevad omi asju edasi, eeldusel et kiusaja tüdineb peagi ja läheb ise ära. Kiusamise kartuses eemalduvad mõned noored ise kaasõpilastest ja neile ebameeldivusi põhjustavatest seltskondadest ning eelistavad veeta aega üksinda.



Joonis 9. Käitumine kiusamissituatsioonis noorte hinnangul

Olgu selleks füüsiline, verbaalne, sotsiaalne või virtuaalne kiusamine, oma jälje jätab see igapäevaelusse, keda kiusatakse. Kiusamise tagajärjel tekkinud emotsionaalseid ja füüsilisi muutusi tõid välja ka uuringus osalenud noored. Kui füüsilise vägivalla tulemusel tekkinud vigastusi, nagu sinikaid, katkiseid riideid ja esemeid, on kergem silmaga märgata, siis uuringus pöörati tähelepanu just sisemistele muutustele. Kõige enam noori, 56 õpilast, tõid välja, et kiusamise tagajärjel on neil huvi kooli ja koolitööde vastu märgatavalt vähenenud. 26 õpilast on tundnud unetust ja näinud halbu unenägusid. 25 õpilasel on kiusamine põhjustanud pea- ja/või kõhuvalusid. Artiklis *Warning Signs of Bullying Children* on koostanud „Kiusamisele viitavate märkide“ nimistu, kus samuti isu kadumine, halvad unenäod ja unetus, pea- ja kõhuvalud, terviseprobleemide üle kurtmine, sagedane kurb tuju ja kooli vastu huvi vähenemine on märgid sellest, et noor on langenud kiusamise ohvriks. (*Warning Signs of...s.a*) Seega leiab autor, et koolikeskkonnas on tähtis tunda huvi, millistel põhjustel noored pea- ja kõhuvalude üle kaebavad. 16 õpilast tunnistas, et kiusamise tagajärjel on nad mõelnud end vigastada. Uuringust selgus ka, et koolikiusamine mõjutab õpilaste tundidest puudumisi. 17% vastanutest tunnistas, et on jätnud mõne ainetunni või koolipäeva vahele, sest kardab kiusajat. Sarnane tähelepanek ilmnes Karu jt (2012) „Laste õiguste ja vanemluse monitooring“ laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõttes, mille

tulemuste kohaselt tunnistas 7% uuritavatest lastest, et koolikiusamise hirmus on nad jätnud kooli minemata. Kiusamine ei piirdu ainult koolikeskkonnaga, nimelt mainis 21% vastanutest ei julge kiusaja pärast käia kooli kõrval asuvas noortekeskuses, sest seal jätkuks kiusamine või kardetakse, et just seal langetakse kiusaja ohvriks.

4. ARUTELU

Koolikiusamine on laiaulatuslik probleem ja esineb paljudes koolides nii Eestis kui välismaal. Antud teemat on ka erinevates käsitlustes varasemalt päris palju uuritud. Töö autori arvates esines uuritavas gümnaasiumis samuti palju kiusamist ning see ajendas ka käesolevat tööd kirjutama. Käesoleva uurimuse eesmärk oli saada teada kiusamise ulatus ja olemus koolis, kuidas tunda ära kiusamise ohvreid ja kuidas praegu II- IV kooliastme õpilased kiusamissituatsioonides reageerivad. Antud töö autori arvates on võimalik kiusamist ennetada ja paljusid juhtmeid ära hoida, kui eelmainitud asjaolud on teada. Vastavalt uuringu tulemustele viidi koolis õpetajate ja õpilaste seas läbi neljakuuline koolitus kiusamise ennetamiseks ja vähendamiseks.

Uuringu esimene osa puudutas kiusamise ulatust ja olemust. Uuring andis konkreetse ülevaate, kui sagedasti õpilased ise koolikeskkonnas kiusamisega kokku puutuvad, millist kiusamist ja kui palju esineb, kui palju on kiusajaid ja kui palju kiusatavaid. Selgus, et üle poole valimist 68%, tunnetab, et nad on olnud koolivägivalla ohvrid. Seejuures tuleb silmas pidada, et uuringus osalenutele ei antud ette kiusamise definitsiooni. Seda põhjusel, et nad ei hakkaks definitsioonist küsimustiku järgnevatele küsimustele nn „õigeid“ vastuseid tuletama, vaid vastaksid täpselt nii, nagu nad hetkel kiusamisest aru saavad ja seda tunnetavad. Kui lähtuda kiusamise definitsioonist, kus olulise tähtsusega on kiusamise korrapärasus ja pikaajalisus Kõiv (s.a), siis selgus, et kiusatavaid on märksa vähem. Küsimusele „Kui tihti sind kiusatakse“ vastas 36% õpilastest, et neid kiusatakse iga päev kuni mõned korrad kuus, mida autor pidas regulaarseks kiusamiseks. Ülejäänud juhtumite puhul on suure tõenäosusega tegu ühekordsete arusaamatustega, liiale läinud müramisega vms, mis tegelikult ei pruugi olla järjepidev tahtlik kiusamine. Seejuures tuleb ka harvem ettetulevatel kiusamisjuhtudel silma peal hoida.

Kiusamisprobleemi ulatust koolis kinnitab asjaolu, et üle poole vastajatest tunnetab, et neid on koolis kiusatud ning samuti üle poolte õpilaste tunnistab, et nad on ise kedagi kiusanud. Tähelepanuväärne oli asjaolu, et poisse on kiusajate seas kordades rohkem kui tüdrukuid, vastavalt 79% ja 21%. Seega ei pruugi Seejuures langeb kiusamise ohvriks poisse ja tüdrukuid suhteliselt võrdselt. „Kas sind on koolis kiusatud“ „jah“ vastuse valinud õpilastest olid 55% poisid ja 45% tüdrukud. Seega võib väita, et sugu ei ole kiusamise ohvriks langemisel määrav.

Antud lõputöö üks eesmärke oli teada saada, milliste tunnustega õpilasi kiusatakse kõige enam. Kõige populaarsem vastus oli, et kiusatakse neid õpilasi, kes ise vastu ei hakka. Järelikult tuleks iseloomult tagasihoidlikumate õpilastega, kui eraldi sihtgrupiga, edaspidi tegeleda ning õpetada neid enda eest seisma. Seejuures tuleb pöörata tähelepanu, et enda eest seismine ei tuleks normivastase käitumise arvelt.

Väga palju arvati ka, et kiusamise põhjusteks on see, kui noor erineb kas oma käitumise, riietuse või muude väliste tunnuste poolest teistest õpilastest. Sama leidis ka Ströpl jt (2007) oma uurimuses, et kiusamise põhjuseks võib olla väike erinevus kaasõpilastest, mis võib olla nii välimuses, kui ka käitumises ja iseloomus. Seega võib järeldada, et antud kooli noored ei soosi eristumist ning õpilased, kes soovivad massist eristuda, seisavad silmitsi ohuga, et neid hakatakse teiste poolt kiusama.

Noorte hinnangul kiusatakse koolis tihedamini õpilasi, kelle õpitulemused on paremad, kui neid, keda peetakse rumalaks. See on autori hinnangul kooli jaoks suur ohumärk, kui õppeasutuses ei ole hästi õppimine noorte vaatenurgast piisavalt väärtustatud ning hästi õppivad õpilasi ohustab kiusamisohvriks langemine suurema tõenäosusega kui neid, kelle õpitulemused on madalamad. Sellest küljest vaadatuna võivad noored meelega madalamaid hindeid saada ning vähem heade tulemuste nimel pingutada. Antud töö autori arvates peaks noortes tõstma õppimise ja heade tulemuste poole pürgimise väärtustamist.

Kiusajate kiusamise motivatsioonile omistati väga erinevaid põhjusi. Kõige populaarsemaks vastuseks oli, et kiusaja kiusab endale tähelepanu tõmbamiseks. Sama asjaolu leidis kinnitust ka antud lõputöö teoreetilises osas. Sellele järgnes vastus, et läbi teiste kiusamise tunnevad nad end tugevamana. Samu põhjuseid on tähendanud ka teised autorid. (Slavens 2007, lk21) Märnatav hulk vastajaid kirjutas ka, et praegused kiusajad on need, kes olid varem ise ohvri rollis. Kiusatakse ikka endast nõrgemaid ja väiksemaid. Kui need nõrgemad ja väiksemad

aga suuremaks kasvavad, siis tihti ei hakka nad kiusama oma endisi kiusajaid, vaid valivad uued endast nõrgemad ohvrid. Nii on kiusamine omamoodi nn surnud ringis ja kandub aastast aastasse edasi.

Kiusamiskäitumise ennetamiseks ja ärahoidmiseks on oluline teada, millised on selle kooli noorte jaoks raskemad kiusamised ning millised leebemad. Uuringust selgus aga, et noored võtavad kõiki kiusamise vorme pigem tõsisemalt. Vastused varieerusid erinevate vastajate seas, kuid keskmised hinded ja mood jäid pea kõik, va üks, üle kolme palli viiest, mis viitab noorte hinnangul pigem tõsisemale kiusamisele. Seega on oluline, et ka väliselt mitte nii raskena näivale kiusamisele, reageeritaks kaasõpilaste ja kooli töötajate poolt. Kuna ka õpilaste iseloomud on väga erinevad, siis mõjuvad erinevad kiusamise vormid noortele erinevalt. Mõnele õpilasele ei pruugi nt tagarääkimine, mida hinnati kõige leebemaks kiusamiseks (aritmeetilise keskmise järgi 2,9 palli viiest) kiusamisena tunduda ja ta ei ole sellest mõjutatud. Mõne teise õpilase jaoks võib see olla aga pöördumatute tagajärgedega psühholoogiline kahju. Seega ei saa autori arvates pidada mõnda kiusamist leebemaks ja jätta selle tulemusena reageerimata. Kõigile juhtumitele tuleb kindlasti õiglane lahendus leida.

Uurimuse üks eesmärk oli teada saada, kuidas noored ise kiusamissituatsioonis käituvad. Seda nii kiusatava kui ka kõrvalseisja rollis olles. Nähes koolis kiusamist, teatab 57% õpilastest sellest mõnele kooli töötajale. Koolitöötajale teatamine on autori arvates igatahes tublim käitumine, kui mitte midagi tegemine. Küll aga võib sellest vähe abi olla. Tihti võib kiusamine võtta vaid mõne minuti ja selleks ajaks kui õpetaja kohale jõuab on asjaosalised juba laiali läinud ja juhtum võib jääda lahenduseta.

Enda eest seismist pidasid paljud koolinoored väga oluliseks. Uuringust selgus, et tihti ei tehta seda aga õigete meetoditega, valides enda kaitseks samuti vägivaldsed ja agressiivsed viisid. 36% vastajatest pidas õigeks vastata kiusajale sama käitumisega, ehk siis õigustas ohvri rollis olles vastu sõimama või lööma. Autor on aga seisukohal, et ka noored, keda on õrritatud ja kes vastavad provotseerivale käitumisele vägivaldse käitumisega, tegutsevad valesti. Sellisest olukorrast võivad nad õppida, et vägivaldne käitumine ongi lahendus, kordavad seda ning suunduvad sellise teadmisega täiskasvanu ellu, kus seda teadmist ka edaspidi kasutada võivad. Antud agressiivsete käitumiste põhjus võib olla selles, et teisiti, kui vägivaldselt ei osata probleeme lahendada. See viitab autori hinnangul puudujäägile

sotsiaalsetes oskustes. Innove Rajaleidja portaali sotsiaalse kompetentsuse definitsiooni kohaselt oskab sotsiaalselt kompetentne noor iseseisvalt käituda, sotsiaalseid situatsioone analüüsida ja teha eetiliselt sobiva käitumise valikuid toetudes kõige selle juures kõlbelistele väärtustele. (Isiksus) Töö autor peab oluliseks, et kõikidele kiusamise- ja vägivallajuhtumitele reageeritaks ja sekkutaks, kuid peab tähtsaks ka, et juhtumid leiaksid rahumeelse lahenduse ja kannaksid endas kõlbelisi väärtusi. Seega näitas uuring, et laste sotsiaalsetes oskustes on suured puudujäägid ning selle probleemida tuleb tegeleda.

27% õpilastest ütles, et astub ise vahele, kui kiusamist märkab. Autori hinnangul peaks see arv olema kordades suurem. Noorte omavaheline abistamine ja märkamine peaks olema paremal järjel. Vahele astumisega kaasnevad alati omad riskid. Uuringus osalenud kooli õpilased kardavad kõige enam, et neid endid hakatakse sekkumise tagajärjel kiusama. Sama asjaolu tähendas ka Kahre (2014) oma uuringus. Ligi pooled vastanud õpilastest ütlesid, et neil puuduvad teadmised ja oskused, kuidas endale ohutult kiusamissituatsioonis vahele segada. See on koht, mida kõigis õpilastes kindlasti arendada on võimalik. Autori arvates võib õige vahele sekkumine noorte endi poolt hoida ära paljude kiusamisjuhtude edasiarenemised. Väikestesse konfliktidesse sekkumised on lihtsamad ja õige lahenduse korral ennetavad need suurte konfliktide puhkemised. Seega peaks kindlasti pöörama tähelepanu koolinoorte teadmiste ja oskuste suurendamisesse kiusamise vahele sekkumise valdkonnas.

Kiusamise ohvrite käitumises võib märgata olulisi muutusi. Lisaks füüsiliselt nähtavatele asjaoludele, nagu rebenenud riided, katkised asjad, sinikad ja kriimustused jms, on olulisel kohal märgata muutusi lapse iseloomus ja käitumises. Uuritavas koolis oli kõige enamlevinud kiusamise viis verbaalne kiusamine ning selle tagajärjed tekitavad muutusi sisemiselt, noore psüühikas, mida esmajärgus tähele ei pruugi panna. Kuna enamus kiusamisi toimub varjatult, siis juhtumite kiiremale jälile saamiseks aitab kaasa suhtlus koduga. Lapsevanemad, kes oma lapsi ja nende käitumisi kõige enam tunnevad, märkavad suurema tõenäosusega muutusi varem, kui õpetajad koolis, kes puutuvad lastega kokku vaid mõned tunnid nädalas. Uuringust selgus, et kiusamise tagajärjel on pea pooled õpilased, 56 vastanut, tunnetanud huvi vähenemist kooli vastu. 26 õpilast väitis, et on näinud halbu unenägusid või kannatanud unetuse all. Ligi ühel neljandikul vastajatest on tekkinud kiusamise tagajärjel pea- ja kõhuvalud ja kuusteist õpilast on mõelnud end kiusajate pärast vigastada. Kui lapsevanemad märkavad oma lastes eelnimetatud muutusi, siis peaks

julgustama neid pöörduma klassijuhatajate või kooli teiste spetsialistide poole, et avastada muutuste põhjused, enne kui probleemid jõuavad tõsisemateks areneda. Varajane märkamine ja sekkumine aitab ära hoida suuremaid kahjusid lapse jaoks.

Noored veedavad väga suure osa oma ajast koolist, seega peaks kool olema kõikidele õpilastele turvaline ja hea koht. Uuringu tulemustest selgus, et ka paljud kiusatavad on koolist kiusaja kartuses nii tundidest, kui tervetest koolipäevadest puudunud. See tekitab ohvrile veel suuremat kahju. Veel enam, kui kooli töötajad ei ole teadlikud, miks noor koolist põhjuseta puudub, võib ta asetuda ohvri rollist „paha lapse“ rolli. Nii tõrjutakse noort veelgi enam eemale ja tekitatud kahju süveneb. Autori arvates on tähtis tuvastada alati käitumiste tegelikud põhjused ja tegeleda rohkem ennetuse kui tagajärgedega. Koostöö lapsevenematega aitab märgata muutusi varem ning seeläbi aitab kaasa ennetustegevusele.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö annab ülevaate noore-noore vahelise kiusamise hetkeolukorrast ühes Tartumaa gümnaasiumis. Uurimuse eesmärk oli teada saada kiusamise ulatus ja olemus koolis, kuidas tunda ära kiusamise ohvreid ja kuidas praegu koolinoored kiusamissituatsioonides reageerivad. Uuring aitas kaardistada olukorda uuritavas koolis, et hakata „Julgelt vastu!“ projekti raames tegelema sihtgrupinoorte praeguste puuduste parandamisega, et vähendada ja ennetada kiusamist koolis.

Käesoleva lõputöö uurimisprobleemiks oli: milline on noorte arusaam kiusamisest ja kuidas õpilased kiusamise situatsioonides reageerivad. Autori soovis oma uurimuse vastuste baasil saada teada, kuidas tunda ära kiusamise ohvreid, et saavutada võimalikult varajane sekkumine. Samuti soovis autor teada saada, kuidas praegu koolinoored kiusamissituatsioonides reageerivad, et parendada vastavalt konkreetsest vajadusest nende teadmisi ja oskusi. Eesmärgi saavutamiseks otsiti vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele:

- Milliste tunnustega õpilasi kiusatakse kõige enam ning mis on selle põhjused?
- Mis on noorte hinnangul raskem ja milline kergem kiusamine?
- Mida tunnevad ja kuidas reageerivad erinevad osapooled kiusamissituatsioonis?

Uuringust selgus, et kiusamine uuritud koolis on suhteliselt palju levinud. 38% õpilasi tunnetab, et neid kiusatakse kord päevas kuni mitu korda kuus. Samuti tunnistab 56% õpilastest, et on ise kiusaja olnud või on ka praegu. Nendest suurem osa (79%) on poisid ja (21%) on tüdrukud. Kiusamise ohvriks langeb, uuringu tulemuste põhjal, poisse ja tüdrukuid suhteliselt võrdselt.

Uuringust selgus, et enamusel noortel on koolikiusamisest väga vähene arusaam. Teati küll kiusamise liike ja erinevaid vorme, kuid puudusid seosed, millist mõju ja kahju võib kiusamine kiustavale avaldada. Samuti ei toodud välja kõrvalseisjaid, kui kõige suuremat gruppi kiusamiskäitumises. Selleks, et koolikiusamist vähendada ja ennetada tuleb suurendada õpilaste ja ka õpetajate ning lapsevanemate teadlikkust antud teemast. Hetkel on autori arvates teadmised ebatäielikud.

Õpilaste hinnangul langevad kiusamise ohvriks kõige sagedamini noored, kes enda eest ise ei seisa. Autori arvates tuleb tagasihoidlikumatele õpilastele õpetada meetodeid, kuidas enda eest ise välja astuda. Samuti arvasid vastanud, et õpilase enda käitumine ja väljanägemine, mis teistele ei sobi või ei meeldi, võivad esile kutsuda kiusamise. Teistest erinemises ei tohiks olla midagi halba ja erinevustega tuleb arvestada. Autori arvates peaks rohkem tähelepanu pöörama õpilaste sallivuse arendamisesse. Huvitav tähelepanek oli ka see, et õpilaste hinnangul satuvad paremini õppivad õpilased suurema tõenäosusega kiusamise ohvriks, kui need, keda peetakse rumalateks. Sellist hoiakut tuleb kindlasti muuta, et õpilased väärtustaksid õppimist ja enese arendamist. Õpilased, kelle õpitulemused on paremad, ei tohiks sattuda seetõttu kiusamise ohvriks.

Uuringuküsimuse „Mis on noorte hinnangul raskem ja milline kergem kiusamine“ joonistusid välja nii aritmeetilise keskmise kui ka moodi poolest kõige ebameeldivamad kiusamise vormid, milleks on väljapressimine, ähvardamine ja kinni hoidmine. Autor on aga seisukohal, et tegelikult ei ole raskemaid ja kergemaid kiusamisi. Noored tunnetavad erinevate kiusamise viiside tõsidust enda jaoks väga erinevalt ja kõiki juhtumeid tuleb tõsiselt käsitleda. Autori arvates tuleb noortele selgitada, et hoolimata sellest, et kui nemad isiklikult ei pea mõnda kiusamist raskeks või üldse kiusamiseks, võib see teistele õpilastele pöördumatut kahju tekitada. Mitte ükski kiusamise vorm ei tohi olla ühegi õpilane jaoks aktsepteeritud.

Uuringust selgus, et paljudel õpilastel esineb puudujääke sotsiaalsetes oskustes. Nad reageerivad kiusamist pealt näeks tihti passiivselt, sest ei julge ise kiusamise situatsioonis sekkuda, mis tuleneb tihti sellest, et neil puuduvad vajalikud teadmised ja oskused, kuidas seda teha. Samuti vastavad kiusamise ohvrid oma kiusajale agressiivse käitumisega, mis samuti viitab sotsiaalsete oskuste puudumisele. Antud oskuste puudumine saabki väga tihti konfliktide aluseks ja edasi arenemise põhjustajateks. Kindlasti tuleb tunduvalt rohkem

tähelepanu pöörata sotsiaalsete oskuste arendamisele noortes. Teadlikkus õigest käitumisest ja meetoditest annab neile julgust kiusamist nähes sekkuda. Samuti oskavad sotsiaalselt kompetentsed noored konflikte rahumeelselt lahendada, nii et need ei süvene raskemateks kiusamisjuhtumiteks.

Samuti tuleks selgitada, et koolikeskkonna turvalisuse eest ei ole vastutavad mitte ainult kooli töötajad, vaid ka õpilased ise, kes moodustavad sellest kõige suurema osa. Õpilased võivad oma kaaluka üleolekuga peatada palju kiusamisi ja õigel sekkumisel aitab see tulevasi situatsioone ennetada. Sest just kõrvalseisjatel võib olla kõige suurem osa kiusamissituatsioonides.

Kiusamise ohvrid sageli varjavad seda, et neid kiusatakse. Kiusamise ära hoidmiseks tuleks esiteks julgustada noori rääkima, kui neile on liiga tehtud. Kui seda ei tehta on kiusamisele võimalik jälile saada, jälgides noortes toimuvaid muutusi. Tihti esineb kiusatavatel noortel pea- ja kõhuvalusid, tujukust, nende suhtumine kooli halveneb, kooli minekut üritatakse vältida ning võivad tekkida põhjuseta tundidest või koolipäevadest puudumised. Sagedamini hoitakse omaette, tekivad unetusprobleemid ja nähakse halbu unenägusid, võib tekkida enese vigastamise mõtted jne. Paljude selliste sümptomite ja probleemide üle võib laps kaevata kodus vanematele, kellega on suurem usaldus ja tihedam kokkupuude. Seega on oluline, et ka lapsevanemad oleksid teadlikud kiusamise äratundmisest ning oskaksid lapsele õigete nõuannetega vajadusel abiks olla. Kindlasti tuleks sellistes olukordades suhelda koolis töötavate spetsialistidega, et leida võimalikult varakult parim lahendus.

Eelnimetatud abinõusid, nagu koolikiusamise teemast rääkimine ja teadlikkuse tõstmine nii koolilastes, koolitöötajates kui lastevanemates, sotsiaalsete oskuste arendamine noortes, koostöö suurendamine lastevanematega ning õpilaste käitumise muutuste vastu huvi tundes on kindlasti võimalik tulevikus kiusamisjuhtumeid ennetada ja peatada.

KASUTATUD ALLIKAD

Aher,S., Aher,G. (2012). *Aktiivne ja turvaline koolipäev*. Tallinna Haridusamet.

Beltadze,G. (2016). „Salliv kool“ tõstatab üles koolikiusajate probleemi. Postimees. Arvamus. <http://www.postimees.ee/3466269/salliv-kool-tostatab-ules-koolikiusamise-probleemi> (vaadatud 13.03.2016)

Elliot,D.S., Olweus,D., Limber,S., Michalis,S. (1999). *Blueprints for violence prevention. Bullying prevention program*. Denver: Venture Publishinh.

How Bullying Affects Children. Hazelden Publishing. Olweus Bullying Prevention Program. [http://www.violencepreventionworks.org/public/bullying_effects.page] (01.05.2016)

Isiksus. Rajaleidja. Innove. http://www.rajaleidja.ee/isiksus-3/&parent_id=98708 (vaadatud 13.03.2016)

Jõgisuu,S. (2011). I kooliastme õpetajate ja lastevanemate arusaam koolikiusamisest. Sotsiaal- ja haridusteaduskond. Klassiõpetaja õppekava. Magistritöö. Tartu Ülikool

Kadalipp,S., Lehtsaar,T., Andrejev,N., Õnnepalu,T. (2011). *Olla olemas. Käsiraamat kriisidest õpetajatele koolides ja lasteaedades*. Rocca al Mare Kool..

Kahre,T., Kasvandik,L., Rakaselg,J., Treial,K. (2014). *Kool kiusamisest vabaks*. Lasteombudsman.

Karafin,L. (2013). *Kiusamise olemus ja ulatus ühe vangla näitel*. Sotsiaal-ja haridusteaduskond. Haridusteaduste instituut. Magistritöö. Tartu Ülikool

Karu,M., Turk,P., Suvi,H., Biin,H. (2012). *Laste õiguste ja vanemluse monitooring*. Laste ja täiskasvanute uuringu kokkuvõte. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Kõiv,K. (s.a). *Kiusamine koolis- probleemi mitu tahku*. Tartu Ülikool.

Kõiv,K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. OÜ Vali Press trükikoda.

Loos,K. (2013). *Reaktsioonid kiusamise korral*. Bakalaureusetöö. Sotsiaal-ja haridusteaduskond. Haridusteaduste instituut. Tartu Ülikool

Mis on koolikiusamine? Lasteombudsmani koduleht <http://lasteombudsman.ee/et/kiusamine> (01.05.2016)

Mitt,M. (2015). *Koolikiusamine viib vabasurma*. Eesti Päevaleht <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/koolikiusamine-viib-vabasurma?id=72708937> (vaadatud 13.03.2016)

Mänd,L., Luiga,P., Kukk,K.,Uibo,K.,Mets,J.,Pärna,A., Luur,I., Sellenberg,U., Tallo,Sirli., Udu,K.,Sokmann,T., Männik,R., Ots,L. (2015). *Ohutusraamat koolilapse vanematele*. Politsei- ja piirivalve amet. Kuma Print.

Pilliroog,E. (2016). *Eleri Pilliroog: kes on süüdi, kui koolikiusu ohver võtab endalt elu?* Postimees. Arvamus. <http://arvamus.postimees.ee/3586723/eleri-pilliroog-kes-on-suudi-kui-koolikiusu-ohver-votab-endalt-elu> (vaadatud 13.03.2016)

Rätsepp,R., Agan,S., Isat,P., Bachmann,A., Baum,A., Kõrgmaa,M.,Kivisilla,V., Kadalipp,S., Lehtsaar,T., Andrejev,N., Õnnepalu,T. (2011). *Olla olemas. Käsiraamat kriisidest õpetajatele koolides ja lasteaedades*. Rocca al Mare kool. Tallinna Raamatutrükikoda.

Sharp, S., Smith, P.K. (Toim). (2004). *Võitlus koolikiusamisega. Juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks*. El Paradiso.

Slavens,E. (2007). *Kiusamine. Tahad head, ära tee kellelegi kurja.* Studium

Strömpl,J., Selg,M., Soo,K., Žarovski,Š,B. (2007). *Eesti teismeliste vägivallatõlgendused.* EV Sotsiaalministeerium. Uuringuraport. Tallinn

Sullivan,K., Cleary,M., Sullivan,G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla.* Tartu: AS Atlex.

Tropp,K., Saat,H. (2010). *Õpilaste suhted eakaaslastega ja täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes.* Toim. K.Kikas. EV Haridusministeerium.

Warning Signs of Bullying. Hazelden Publishing. Olweus Bullying Prevention. Program.

[http://www.violencepreventionworks.org/public/bullying_warning_signs.page]

(01.05.2016)

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Käesolev uuring on koostatud eesmärgiga saada teada noorte arusaama koolikiusamisest ning seda, kuidas nad kiusamisele reageerivad. Küsimustikus ei ole õigeid ega valesid vastuseid, ole lihtsalt aus ja vali vastus(ed), mis on sinu arvates kõige õigemad. Teie vastuste baasilt on võimalik edaspidi koolikeskkonda sõbralikumaks ja meeldivamaks muuta. Kõik vastused on anonüümsed. Vastamine võtab aega 10-15min.

Aitäh koostöö eest!

1. Sugu

N

M

2. Mitmendas klassis käid?

- a) 4. klassis
- b) 5. klassis
- c) 6. klassis
- d) 7. klassis
- e) 8. klassis
- f) 9. klassis
- g) 11. klassis
- h) 12. klassis

3. Mis on koolikiusamine?

.....

.....

.....

4. Hinda viie palli süsteemis, mis on sinu jaoks kiusamine ja kui tõsiseks sa seda pead. (1 ei ole kiusamine, 2-väga kerge kiusamine; 3-kerge kiusamine; 4- raske kiusamine; 5- väga raske kiusamine)

a. Narrimine

1.....2.....3.....4.....5

b. Teiselt õpilaselt tema asjade ära võtmine

1.....2.....3.....4.....5

c. Löömine/tõukamine

1.....2.....3.....4.....5

d. Kuulujuttude levitamine

1.....2.....3.....4.....5

e. Tagarääkimine

1.....2.....3.....4.....5

f. Tegevustest välja jätmine

1.....2.....3.....4.....5

g. Solvamine

1.....2.....3.....4.....5

h. Halvustavate hüüdnimede panemine

1.....2.....3.....4.....5

i. Kinni hoidmine

1.....2.....3.....4.....5

j. Itsitamine kellegi üle

1.....2.....3.....4.....5

k. Hirmutamine

1.....2.....3.....4.....5

l. Ähvardamine

1.....2.....3.....4.....5

m. Väljapressimine

1.....2.....3.....4.....5

5. Millist kiusamist esineb sinu koolis kõige rohkem?

- a. Füüsilist (löömine, tõukamine, asjade lõhkumine jms)
- b. Sotsiaalne (tagarääkimine, tegevustest välja jätmine jms)
- c. Verbaalne (sõimamine, narrimine, solvamine jms)
- d. Virtuaalne vägivald (solvavad kirjad, pildid internetis jms)

6. Kui palju esineb sinu hinnangul koolis kiusamist?

- a. Väga palju
- b. Palju
- c. Keskmiselt
- d. Pigem vähe
- e. Väga vähe
- f. Ei olegi kiusamist

7. Kas sind on koolis kiusatud?

- Jah
- Ei

8. Kas oled jätnud kooli või tundi minemata, sest sind kiusatakse?

- Jah
- Ei

9. Kui jah, siis kui tihti sind kiusatakse?

- a. Iga päev kiusatakse
- b. 3-4 korda nädalas
- c. 1-2 korda nädalas
- d. Kaks korda kuus
- e. Mõned korrad aastas
- f. Mind ei ole kunagi kiusatud

10. Kas oled jätnud huviringi või noortekeskusesse minemata, sest sind kiusatakse?

- Jah
- Ei

11. Kas oled ise kedagi kunagi kiusanud?

- Jah
- Ei

12. Miks sinu arvates osasid lapsi kiusatakse?

- a. Nad lihtsalt ei sobi seltskonda
- b. Nad näevad kummalised välja
- c. Nad käituvad imelikult
- d. Nad ei hakka kiusajale vastu
- e. Nad suhtlevad teistega, keda kiusatakse
- f. Nad on rumalad
- g. Nad õpivad paremini
- h. Sest kõik kiusavad neid

13. Miks sinu arvates mõned õpilased kiusavad teisi õpilasi?

- a. Tahavad tähelepanu
- b. Tahavad oma tahtmist saada
- c. Nad tunnevad ennast teisi kiusates tugevamana
- d. Neid endid kiusati kunagi, nüüd kiusavad ise teisi
- e. Neile meeldib näha teisi kannatamas
- f. Neile meeldib vägivald
- g. Tahavad kuuluda kampa, kes kiusavad

14. Mida teed, kui näed, et su sõpra kiusatakse?

- a. Lähen eemale
- b. Vaatan pealt
- c. Õhutan kaasa
- d. Kutsun teisi vaatama
- e. Kaitsen kiusatavat
- f. Teatan sellest mõnele kooli töötajale

15. Mida teed, kui näed, et sulle yõõrast noort kiusatakse?

- a. Lähen eemale
- b. Vaatan pealt
- c. Õhutan kaasa
- d. Kutsun teisi vaatama
- e. Kaitsen kiusatavat
- f. Teatan mõnda kooli töötajat

16. Kas sa oled kiusamisele vahele seganud?

- a. Jah, sekkun alati, kui näen kiusamist
- b. Sekkun vaid, kui minu sõpra kiusatakse
- c. Sekkun väga harva
- d. Ei sekku kunagi

17. Kui ei, siis miks sa ei ole kiusamisele vahele seganud?

- a. Ei huvita, et kiusatakse
- b. Kardan, et mind hakatakse kiusama
- c. Ei oska kuidagi sekkuda
- d. Nad on ise süüdi, et neid kiusatakse
- e. Kiusamine on naljakas
- f. See on õpetajate töö vajele segada
- g. Üksinda ei julge, kui keegi veel sekkuks, siis sekkuks mina ka

18. Kuidas sa reageerid/oled reageerinud, kui sind ennast kiusatakse?

- a. Vastan samaga (löön, sõiman vastu)
- b. Ei tee midagi, küll nad lõpetavad
- c. Kõnnin minema
- d. Muutun kurvaks
- e. Hakkan nutma
- f. Puudun tunnist või koolist, et kiusamist vältida
- g. Olen üksinda

19. Kas oled tundnud kiusamise tagajärjel...

- a. Pea- või kõhuvalu
- b. Unetust või näinud halbu unenägusid
- c. Huvi vähenemist kooli vastu
- d. Mõelnud end vigastada

Lisa 2. Kiri lapsevanematele laste uuringus osalemise kohta

Puhja Noortekeskus ja Puhja Gümnaasium osalevad koos kiusamisvastases projektis "Julgelt vastu". Projekti raames toimuvad seminarid, õppekäigud, foorumteatri etendused jms. Projekti juht on Grete Sarap, Puhja Noortekeskuse juhataja. Projekti algatamiseks on vajalik läbi viia uuring kooliõpilaste seas. Käesolevaga palume Teie nõusolekut Teie lapse osalemiseks uuringus "Koolinoorte arusaam kiusamisest ja kuidas sellele reageeritakse.", mille eesmärk on välja selgitada õpilaste arusaam kiusamisest, kui palju ja mis vormides see koolis esineb ning kuidas noored kiusamissituatsioonides reageerivad. Uuringu käigus kogutud info on konfidentsiaalne, mis tähendab, et andmeid ei seostata personaalselt ühegi lapsega ning järeldused tehakse üldistatud kujul. Juhul, kui Te mingil põhjusel ei nõustu lapse osalemisega nimetatud uuringus, andke sellest palun teada Grete Sarapile meiliaadressil noortekeskus@puhja.ee

SUMMARY

Students understanding of school bullying and reactions to it according to II-IV school level in one school

In this final thesis, the author gives overview about youth to youth school bullying in one of the schools in Tartu's county. The aim of the research was to get to know the extent and the essence in this school. Also how to notice the victims of bullying and to find out how students react in bullying situations. According to the research problem three research questions were raised:

- What kind of students are most commonly bullied?
- In youth opinion, what is harder and slighter bullying for them?
- What victims feel and how all the participants react in bullying situation?

112 student out of 142 from II-IV school level answered to the questionnaire, that was sent to them through internet. Two classes got the questionnaire on paper, because they did not have computer lessons at school. I school level were left out from the research, because they already have another anti-bullying project going on.

The research revealed that 38% of the students have felt that they have been bullied at school. Also 56% of students admitted that they have been or are bullies themselves. According to the research, most of the bullies are boys (79%) and 21% of girls admitted that they bullied others. But boys and girls are bullied quite equally. All things considered, the author of this thesis thinks that school bullying is a large problem in this school and something needs to be done to reduce the amount of bullying situations.

The research also revealed that students who do not stand up for themselves, are more likely bullied by others. This can be solved by teaching the victims how to politely and respectfully stand out for themselves. According to the answers, students who differ with their behaviour and looks are probably more often bullied. Also students who study better are in a bullies target group more often than students whose grades are lower. In authors opinion, it is important to rise the value of good grades and studying for students.

The questionnaire revealed that for students there are no slighter or serious bullying types. All of situations need to be taken seriously. All the students are different and that is why they bullying affects them differently. Bullying that is very slight for one student can effect other student in a very hard way. None of the bullying ways can not be tolerated among the students.

Students react also very differently in bullying situations. But very often they do not know how to behave and that is why they do not do anything. Even they want to stop bullying, they do not know how to do that. This refers to low social skills. It was very often said by students, that it is okay to also beat back or use bad language to solve the bullying situation. Author thinks it is very important that children themselves know how to solve problems correctly, without using violence and bad language. That can help to solve many problems in a very early stage and prevents from more serious conflicts.

The bully victims often hide the fact that they are being bullied by others. That is why it is more difficult to discover all the situations. But there are some changes in victims behaviour that give them away. For instance according to the research victims complain more about head- or stomachache or feel themselves sickly. Very often they do not want to go to school skip classes and they prefer to be alone etc. Author that it is important to know the reasons behind the behaviour changes, because it may help to solve some serious bullying situations.

All the above mentioned things, like talking about school bullying and raising the awareness of it in students, their families, and school workers; increasing social skills in youth; showing interest towards students behaviour changes can all help to prevent many bullying situations and make them stop.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Grete Sarap (sünnikuupäev: 15.12.1990) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Koolinoorte arusaamad koolikiusamisest ja reageeringud sellele ühe kooli ii - iv kooliastme õpilaste näitel“, mille juhendaja on Piret Eit,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 23.05.2016

Grete Sarap